

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

DIPLOMOVÁ PRÁCE

MANŽELSTVÍ V ŘÍMSKÉM PRÁVU

Zpracovala: Karolína Táborská

Konzultant diplomové práce: JUDr. Miroslav Černý, Ph.D.

Plzeň 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem: „ Manželství v římském právu “
vypracovala samostatně, s použitím literatury, uvedené na konci mé diplomové práce
v seznamu použité literatury.

V Plzni 29.8. 2014

Karolína Táborská

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila své poděkování panu JUDr. Miroslavovi Černému, Ph.D. za odborné vedení mé práce.

Obsah

I. Úvod	3
II. Periodizace	5
1. Doba královská	5
2. Doba republiky	7
3. Doba císařská	8
3.1. Principát	8
3.2. Dominát	9
III. Rodina	10
IV. Typy rodiny	13
V. Manželství	14
VI. Konkubinát	18
VII. Contubernium	19
VIII. Překážky manželství	19
1. Absolutní překážky	19
2. Relativní překážky	21
IX. Typy manželství	27
1. Manželství přísné	27
2. Manželství volné	29
3. Manželství dle iuris gentium	31
X. Zasnoubení	31
XI. Věno	36
XII. Svatba	38
XIII. Majetkové právo manželů	39
XIV. Zánik manželství	44
XV. Augustovy reformy rodinného práva	47
XVI. Závěr	49

XVII. Resumé	51
XVIII. Seznam použitých zdrojů	52

I. Úvod

Cílem mojí práce je podat osobitý výklad o situaci manželského práva v Římě. V první řadě proberu tuto problematiku z právního hlediska, avšak po prostudování mnoha historických materiálů jsem nyní schopna si život Římanů barvitě představit i se všemi jeho „pikantnostmi“. Ač byli Římané v líčení svých vznešených citů velmi rezervovaní, o svých milostných a sexuálních aktivitách se vyjadřovali zcela otevřeně a téměř ničím se netajili. Tajemné stránky římských ložnic vystihovali formou vrcholných literárních památek, obrazů na ozdobných reliéfech či nápisů na stěnách nevěstinců.

Manželství v pojetí starých Římanů se příliš neshoduje s manželstvím dnešní doby, jak ho známe my. Byl to svazek uzavírající se mezi mužem a ženou, avšak zásadně v zájmu muže. Stávalo se základem jeho rodiny pro udržení a pokračování jeho rodu. Rod byl pro tehdejší společnost velice důležitý, založený na pokrevním příbuzenství. Změna pokrevního pouta přichází až s majetkovým rozdělením obyvatelstva.

Rodina byla monogamní, patriarchálního charakteru s pravomocí muže nad celou rodinou. K tomuto postavení byli Římané vychováváni. Mužnost pro ně znamenala největší římskou ctnost, díky níž se také odlišili a prosadili nad svými sousedy. Říman byl od útlého věku veden k dobývání, přikazování a prosazování své vůle. Byly mu vštěpovány hodnoty jako důstojnost, schopnost a vytrvalost. Byl naučen jak si jít tvrdě za vítězstvím. V neposlední řadě u něj byla velmi ceněna vážnost (*gravitas*) a vyrovnanost (*temperantia*).

Další oblastí mé práce bude rodina, jejíž pojetí se také liší od té dnešní. Ve starých dobách znamenala každá rodina něco jako samostatný stát, ve kterém pevně vládl diktátor. Tímto vládcem byl *pater familias*, hlava rodiny, hospodář a současně i velekněz rodinného kultu. Byl pánem nad životem a smrtí manželky, dětí i otroků. Bděl nad fungováním a dodržováním obecných římských ctností, avšak byl přísný i na sebe sama. Rodiny měly své příznačné znaky, které je odlišovaly od ostatních. Rodina znamenala společenství osob a majetku, láska či citové důvody k sňatku zde nehrály roli.

Pozornost budu věnovat jednotlivým druhům manželství, jejich požadavkům a překážkám. Dále se zaměřím na etapu, která manželství předchází, a to zasnuby. Přiblížím tradiční zvyky a zažitá obyčejí.

Nedílnou součástí bude samozřejmě zánik manželství a nejen s ním spojené majetkové vztahy manželů.

Práce také pojedná o dvou formách soužití mezi mužem a ženou, jež nepožívaly právní ochranu. Jedná se o mimomanželské soužití *concupinatus* a *contubernium*.

V závěru bych ráda zmínila římské zvyky, které se vyskytují i v manželství, jaké zná náš právní řád.

II. Periodizace

Dějiny Říma se dělí dle státního zřízení na dobu královskou, dobu republikánskou a dobu císařskou. Každé období je specifické a odlišuje se od ostatních.

1. Doba královská

Toto období je datováno na rok 753-510 př.n.l.¹ Legenda vypráví o dvojčatech jmény Romulus a Remus, která po krušných začátcích svého života² souhrou náhod přišla na fakt, že jsou královského původu³. Aby měli chlapci kde vládnout, rozhodli se založit nové město. Dohodli se na výhodném místě, kterým byl Palatinský pahorek, který nabízel úrodnou půdu a byl ze tří stran obehnaný skálami, příhodnými pro ochranu místa. Bratři zde tedy pomocí pluhu vyorali brázdy, které ohraničovaly budoucí město⁴. Spor přišel až při řešení otázky, jaké jméno město ponese. Každý z bratrů se samozřejmě dožadoval pojmenování po sobě. Dohodli se na způsobu rozřešení sporu tehdejšími spolehlivými způsoby⁵, avšak nedohodli se na přesných podmínkách, proto vznikla mezi bratry a jejich přívrženci hádka, která vyústila až ve rvačku, v níž byl údajně Remus zabit. Město bylo tedy nazváno po Romulovi Římem (Roma).

Podle římské tradice se na trůně v tomto období vystřídalo 7 králů (Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus,

---

¹ SKŘEJPEK, M. *Římské právo v datech*. Praha : C. H. Beck, 1997, ISBN 80-7179-123-7. str. 1

² Byli puštěni po řece v dřevěném koši, šťastnou náhodou zachráněni, ujala se jich vlčice-odkojila je svým mlékem a zahřívala svým tělem ve svém doupěti, později se jich ujali pastýři a chlapci vyrostli v početné rodině ve Faustulově chýši. ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny psané Římem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. str. 21

³ Vnuci Numitora, kterému dopomohli zpět k vládnutí Alba Longi. ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny psané Římem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. str. 22

⁴ Pomerium= vnější hranice pohraničního městského státu. BURIAN, J. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1970. Členská knižnice nakl. Svobody. str. 19

⁵ Znamení letu ptáků- bohové tím dávali najevo svoji vůli. ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny psané Římem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. str. 23

Servius Tullius, Tarquinius Superbus)⁶. Poslední z králů nastolil v Římě tyranskou vládu, která zpečetila toto období lidovým povstáním a vyhnáním králů.

Existují zprávy o zákonech římských králů, které byly údajně dokonce psané, avšak nemáme o nich žádné důkazy. Nejstarší římské právo bylo obyčejové, úzce spjato s náboženstvím. Toto sepsání bylo možné vidět v promítání božských příkázání a zvyklostech předků.⁷

Původním zaměstnáním obyvatel bylo pastevectví a primitivní zemědělství, další velice rozšířenou aktivitou bylo vyrábění etruské keramiky, z které se dochovalo mnoho nálezů.

Obyvatelstvo bylo rozděleno na patricie, plebeje, klienty a otroky. *„Společnost byla v nejstarším Římě organizována podle pokrevní příbuznosti, přičemž se původ jednotlivce určoval po otcovské linii. Nejnižší organizační jednotkou římského rodového zřízení byla rodina, skupina deseti rodin byla označována jako rod (gens), deset rodů vytvářelo kurii (curia) a deset kurií tvořilo kmen (tribus).“*⁸ Tradice hovoří o třech římských kmenech⁹, čili rodová organizace římského národa zahrnovala tři tisíce rodin .

Vedle krále byl nejvýznamnějším činitelem Senát (*senatus*), který měl původně 100 členů, později 300 členů.¹⁰ Král svolával shromáždění občanů, kde se občané scházeli dle příslušnosti ke kuriím¹¹ . Král (*rex*) nebyl monarcha, ale lidový orgán. Reprezentoval navenek rodovou společnost, měl funkci nejvyššího velitele armády, nejvyššího kněze a vrchního soudce.¹²

---

⁶ BURIAN, J. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1970. Členská knihnice nakl. Svobody. str. 38-39

⁷ ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny psané Římem*. 3., dopl. vyd., v ČS 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0560-8. str. 123

⁸ BURIAN, J. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1970. Členská knihnice nakl. Svobody. str. 23

⁹ Titius, Rammes, Luceres. BURIAN, J. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1970. Členská knihnice nakl. Svobody. str. 23

¹⁰ Domněnka 1 senátor zástupce 1 rodu

¹¹ Dle toho „sněm kuriijní“ - *comitia curiata*.

2.Doba republiky

Roku 510 př.n.l. bylo vypuzením krále zrušeno království a vyhlášena republika. Funkci krále zastávali 2 úředníci, nejprve se jim říkalo praetorové¹³ a později konzulové. Prvními zvolenými byli Lucius Junius Brutus a Publius Valerius Publicola. Jinak vše ostatní co se týče státního zřízení, společenských či hospodářských vrstev nebo postavení jednotlivých tříd zůstalo ve stejném stavu jako za doby království.

Res publica, jak nazývali Římané svůj stát, znamená doslovně „věc veřejná“ nebo „záležitost všech“. Ve skutečnosti však nebyla záležitostí všech ve stejném měřítku. Některých byla více, některých méně. Záleželo na jejich majetku a moci, kterou disponovali.¹⁴

Roku 449 př.n.l. došlo k prvnímu sepsání obyčejového práva Římanů. Stalo se tak na přání plebejů, kteří se cítili znevýhodněni a bylo jim zřejmě právo zatajováno a vykládáno ve prospěch patriciů. Lidové shromáždění zvolilo desetičlennou komisi složenou z patriciů (*decemviri legibus scribundis*) na dobu jednoho roku, kdy měli v rukou veškerou politickou moc v Římě. V činnosti další rok pokračovala stejnojmenná komise, kde již byli zastoupeni i plebejové.¹⁵ Výsledkem byl Zákon dvanácti desek (*leges XII tabularum*), který byl, jak je zřejmé z názvu, zachycen na dvanácti bronzových deskách a vystaven veřejně na Fóru. „*Tím byla značně omezena svévole patricijských soudců, kteří dříve mohli vykládat nepsané zvykové právo volně podle svého uvážení.*“¹⁶ Plebejové přijetím tohoto zákona dosáhli až na jednu výjimku rovnocenného postavení pro všechny svobodné občany. Výjimkou byl zákaz uzavírání sňatků mezi patricii a plebeji¹⁷.

Zákon dvanácti desek nebyl systematickým shrnutím celého římského práva, ale

¹² KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995, ISBN 80-7179-031-1. str. 2

¹³ „náčelníci“. ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny psané Římem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. str. 98

¹⁴ ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny psané Římem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. str. 94

¹⁵ BURIAN, J. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1970. Členská knižnice nakl. Svobody. str. 49

¹⁶ BURIAN, J. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1970. Členská knižnice nakl. Svobody. str. 49

jasným souhrnem často sporných a zásadních otázek. „*Pojednává hlavně o rodině, sňatku, rozvodu, dědictví, vlastnictví a převodu majetku, nedovolených činech a deliktech, dluzích, otroctví a nexu.*“¹⁸

Neopomenutelnou institucí římského práva bylo římské občanství, které mělo zásadní vliv na postavení člověka ve společnosti. „*Příroda tvořila podle římského názoru lidi; osoby vytvářelo právo.*“¹⁹ Nebylo nic důležitějšího, než mít status římského občana, ti totiž mohli vše a ostatní nic.

V období republiky došlo k velkým změnám. Díky výbojům a vítězným válkám se z malého městského státu stal Řím obrovskou říší. Období republiky nebylo věčné. „*Její dějiny skončily roku 31 př.n.l., kdy po krizích, v nichž se změnila ve slovo bez obsahu, jak ji charakterizoval Caesar, zvítězila v Římě trvale samovláda.*“²⁰

3.Doba císařská

Toto období se dělí na rané císařství (principát) a pozdní císařství (dominát).

3.1.Principát

Počátek raného císařství není historikům zcela jasný. Většina se kloní k roku 31 př.n.l., někteří však k roku 27 př.n.l., kdy byl oficiálně potvrzen tento stav ustanovením principátu. Prvním římským císařem se stal adoptivní Caesarův syn Oktavianus, který jako první člověk přijal posvátný titul *Augustus* a změnil si své

---

¹⁷ Zákaz zrušen roku 444 př.n.l. zákonem Canuleia. ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny psané Římem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. str. 114

¹⁸ CORNELL, T.- MATTNEWS, J. *Svět starého Říma: kulturní atlas*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 1995. Kulturní atlasy. ISBN 80-7176-210-5. str. 27

¹⁹ ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny psané Římem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. str. 109

²⁰ ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny psané Římem*. 3., dopl. vyd., v ČS 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0560-8. str. 238

jméno na *Imperator Caesar Augustus, Divi Filius*.²¹ Řím v této době prodělal mnoho změn. „Mimořádnému postavení vládce odpovídalo i výjimečné postavení Říma. Věčné město prožilo v 1. a 2. stol.n.l. období největšího rozmachu; vděčilo za něj nejen tomu, že bylo srdcem světového impéria, ale i císařům žijícím v jeho zdech, kteří se snažili svými geniálními i blouznivými myšlenkami formovat jeho vnější tvář a zanechat v jeho rysech trvalou památku na dobu své vlády.“²² Došlo k přechodu od republiky k monarchii, ale stále přetrvávaly určité republikánské zvyky. Moc měl v rukou císař, který se ještě začátkem období radil se senátem, což ale postupem času ustávalo a pravomoce orgánů se oslabovaly. Období principátu zakončuje nástup císaře Diocleciána roku 284 n.l.²³

3.2.Dominát

Pozdní císařství je datováno 284 – 476 n. l.²⁴ a znamenalo neomezenou vládu císaře, který byl oslovován *Dominus et Deus* (pán a bůh)²⁵ Dominát se vyvinul po hospodářsko-sociální krizi, kterou také překonal. V této absolutistické monarchii ztrácely instituce z dob republiky a principátu svůj význam. Senát a republikánské úřady se staly pouhou městskou radou a městskými úředníky (*curiales*). Nejvyšším orgánem byl „svatý palác“ (*sacrum palatium*) a „svatá rada“ (*sacrum consistorium*). Panovník byl jmenován na základě všeobecné podpory armády a využíval jen vlastní byrokratický aparát. Senát již do „voleb“ vůbec nezasahoval. Právo v tomto období vývoje nepoznalo, téměř výlučnými prameny byly císařské konstituce (*leges* či *leges generales*). Zřejmý byl vliv rozvíjejícího se křesťanství, které se těšilo rozmachu od roku 313 n.l. vydáním ediktu milánského císařem Constantinem. Po mnoha reformách přišlo i období

²¹ Syn božského Caesara. ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny psané Římem*. 3., dopl. vyd., v ČS 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0560-8. str 251.

²² BURIAN, J. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1970. Členská knihovnice nakl. Svobody. str. 153

²³ SVOBODA, L. (a kol.). *Encyklopedie antiky*. Praha : Academia, 1973, str. 146

²⁴ SKŘEJPEK, M. *Římské právo v datech*. Praha : C. H. Beck, 1997, ISBN 80-7179-123-7. str. 66

²⁵ Od doby Diocleciána se stalo oslovení obvyklým.

krizi a Řím upadal. Posledním císařem byl Romulus Augustus²⁶, který ještě jako chlapec přenechal vládnutí v Itálii Odokarovi, germánskému žoldnéři, který byl prohlášen za krále.²⁷ Pozdní císařství končí rokem 476 n.l., stejně jako končí dějiny západní říše římské a dějiny antického Říma. Tak se dohodli historikové.

III. Rodina

Vývoj rodiny byl složitý a prošel velkými změnami, co se týče jejího pojetí. Každé historické období mělo vždy své manželství, které bylo přizpůsobováno potřebám společnosti, stejně tak pojem rodiny byl vnímán rozdílně.

V době kamenné se lidé z důvodu strachu o život seskupovali do tlup. Sexuální život v tlupách nijak korigovaný nebyl, a tak zde byl vysoký stupeň promiskuity.²⁸ Na konci doby kamenné vznikali první rody, ve kterých byli sdružováni pokrevní příbuzní. Rod byl v této době pro lid nesmírně důležitou složkou, nazývali jej základní společenskou jednotkou lidstva.²⁹ Typické bylo takzvané skupinové manželství, což znamenalo soužití pokrevních příbuzných. Stále zde bylo možné spatřovat neuspořádané sexuální vztahy. Sex, to byla hlavní funkce manželství. O ostatní všední povinnosti se dělili všichni členi rodového seskupení, ať už šlo o obstarávání obživy či výchovu dětí. Později, když se stalo složité na určitém území obstarat potravu pro početný rod, východiskem bylo rozdělení rodových seskupení na rodiny menší, avšak stále založených na pokrevním příbuzenství. S tím souvisí i vznik *exogamních*³⁰ manželství, kde manželé byli členy rozdílných menších rodů, nazývaných také „velkorodiny“.

---

²⁶ Také přezdívan Romulus poslední.

²⁷ ZAMAROVSKÝ, V. *Dějiny psané Římem*. 3., dopl. vyd., v ČS 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0560-8. str. 363

²⁸ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 29

²⁹ KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vydání. Praha. Nakladatelství ORBIS. 1962. str. 12

³⁰ KOKAISL, P. *Základy antropologie*. Praha. Provozně-ekonomická fakulta ČZV. 2007. ISBN 978-80-213-1722-2. str. 124-126

Dalším typem manželského svazku bylo takzvané párové manželství, založené na náklonosti. Jeho znaky byly dobrovolnost, volnost, snadná rozlučitelnost a věrnost manželky zde nebyla podmínkou. Hlavou každé rodiny byla žena, děti náležely do její velkorodiny a i manžel do ní přecházel žít. Manželé na sobě byli nezávislí, osobní majetek zůstával oddělen. Nelze zde ani spatřit nijakou závislost ve věci obstarávání potravy, kterou si manžel musel obstarávat sám. Základem párového manželství byla rovnost mezi mužem a ženou. Zajímavostí byla možnost přechodu jednoho z manželů k jinému partnerovi, čímž vzniklo manželství nové.³¹ Za doby bronzové došlo přímo ke kolosálnímu obratu- muži začali získávat veškeré bohatství³² a tím byla posílena jejich pozice ve společnosti. Díky převratu bylo zaručeno určení otcovství a s tím související situace, kdy děti byly pod ochrannou mocí svého otce. Muži cítili potřebu shromážďovat majetek a následně ho pak odkázat svým potomkům, čímž vznikl institut dědictví po meči a patriarchát.

Stěžejním znakem patriarchální rodiny bylo sdružování osob a majetku pod moc jedné osoby za účelem obdělávání půdy a opatrování stád.³³ V této době si můžeme všimnout počátku opravdové otcovské moci. I v organizaci rodin můžeme vidět již zmíněný kolosální převrat- už nepřecházel muž do velkorodiny ženy, ale manželka do rodu manžela. Manžel požadoval manželčinu věrnost a zplození legitimních potomků. Stále existovaly velkorodiny, které byly ale organizovány společným původem otce a zahrnovaly příbuzné z mužské linie, ženy, děti a ženaté syny. Dále do rodiny také patřili otroci, kteří byli rodinným majetkem, soukromým vlastnictvím. Tím se dostáváme k dalšímu důležitému milníku. Rozdělováním majetku vznikaly menší rodiny nazývané „individuální malá rodina“³⁴, která se původně skládala jen z manželů a dětí podřízených moci otce. Definitivně bylo zakořeněno monogamní manželství, kde byla žena

---

³¹ KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vydání. Praha. Nakladatelství ORBIS. 1962. str. 15

³² Chovem dobytka, vznikem řemesla.

³³ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 33

³⁴ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 32

podřízena muži, považována za manželův majetek a její funkcí bylo jen plození potomků. Tím spatřujeme absolutní prolomení mateřského práva.

Římská rodina, neboli *familie* byla monogamní, založená na patriarchálním principu. V čele rodiny stál *pater familias*, kterým mohl být jen římský občan, který dosáhl dospělosti³⁵ a byl osobou *sui iuris*, čili osobou nikomu nepodřízenou. Jako jediný byl způsobilý ke všem právním úkonům³⁶ Osobou *sui iuris* se stával syn po smrti svého otce či emancipací, kdy byl otcem propuštěn z rodiny. Ostatní členové rodiny byli osobami *alieni iuris*, závislými na osobě *sui iuris*. Toto postavení osob bylo využíváno v soukromém právu. „*Latinská terminologie rodiny a rodinných vztahů je jednoduchá a běžně známá: rodina= familia; otec, její všemocná hlava= pater familias, matka rodiny, otcova manželka= mater familias; synové a dcery= filii- filiae familias; vnuci, tj. děti z manželství synů rodiny= nepotes. Cizí osoby, přiřčené do rodiny pro nezaplacené pohledávky= personae in mancipio, otroci= servi, mancipia, otrokyně= aneillae, servae, mancipia; otroci v domě narození a vychování= vermae.*“³⁷ Rodina měla společné jméno a dům.³⁸ Zahrnovala osoby svobodné i nesvobodné, které měly společnou nadřízenost *pater familias*. Rodina se zakládala manželstvím, které také jako jedině mohlo udržet rod římského občana v pokračování.³⁹

„*Římská rodina jest organismem ryze juristickým. Nespočívá na myšlence ochrany jednotlivce, jako rodina naše, nýbrž na absolutní moci hlavy rodiny (pater familias) nad poddanými. Familia jako souhrn svobodných osob, spojených jednotnou mocí (manus, patria potestas) tvoří jednotku hospodářskou i právní.*“⁴⁰

³⁵ To znamená 14 let. KINCL, J, URFUS, V, SKŘEJPEK, M . *Římské právo* . Praha:C.H .BECK . 1995, ISBN 80-7179-031-1. str. 133

³⁶ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 34

³⁷ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal . *Římské právo* . Praha:C.H .BECK . 1995. ISBN 80-7179-031-1.str. 132-133

³⁸ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 34

³⁹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského. 1927. str. 213

IV. Typy rodiny

Římská rodina byla agnátská či kognátská, přičemž mezi nimi bylo mnoho rozdílů. Agnátská rodina (*agnatio*)⁴¹ byla založená na právním příbuzenství. „*Agnatio = umělé (právní) příbuzenství. Jde o osoby, které jsou podřízeny téže otcovské moci nebo by této moci byly podřízeny, kdyby její nositel žil*“.⁴² Byl to konglomerát osob a majetku, kde dispozici nakládat s rodinným majetkem měl pouze *pater familias*. Takto uměle vytvořené příbuzenství bylo postaveno na mocném postavení otce rodiny. „*Založeno a zprostředkováno mohlo být pouze muži. Agnátské příbuzenství v sobě zahrnovalo všechny osoby pod mocí pater familias; agnátské příbuzenství nezanikalo smrtí. Vznikalo na základě narození v rádném manželství, při adopci nebo uznáním dítěte za vlastní. Zanikalo smrtí, kapitisdeminucí, emancipací*“.⁴³

Kognátská rodina (*cognatio*)⁴⁴ byla založena na pokrevním principu, na příbuzenských vazbách. Tímto je také mnohem podobnější pojetí rodiny v dnešní době. Je zde vidět biologický princip, otec založil pokrevní vztah zplozením dítěte a matka jeho porožením. Organizace v kognátské rodině byla podle stupňů příbuzenství⁴⁵, kdy hraničním ukazatelem byl porod samotný. Jednoduše řečeno, stupeň příbuzenství mezi dvěma osobami se rovnal počtu porodů, které mezitím nastaly, než se dostaneme od této určité osoby k druhé. Tomu odpovídá latinská poučka „*quod partus tot gradus*“.⁴⁶ Každý člen rodiny mohl mít odlišnou pokrevní vzdálenost k otci rodiny. Ten však měl moc nad všemi úplně stejnou. V

⁴⁰ SOMMER, O. a SPÁČIL, J., ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla. ISBN 978-80-7357-616-5. str. 157

⁴¹ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha : Academia, 1994, ISBN 80-2000-0243-x. Str. 39

⁴² HRDINA, A., DOSTALÍK, P. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, ISBN 978-80-7380-235-6. str. 39

⁴³ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 37

⁴⁴ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha : Academia, 1994, ISBN 80-2000-0243-x. str. 63

⁴⁵ Nutnost zjistit např. v dědickém a manželském právu.

⁴⁶ Kolik porodů, tolik stupňů.

kognátské rodině panovaly velmi silné rodinné vazby, které nešlo zrušit. Člen rodiny ji nemohl opustit a jen tak si z ní vystoupit. Důležitost pokrevního příbuzenství stále stoupala, dokonce za období Justiniána mělo absolutní převahu.

„Římský pokrevní systém je nejdokonalejším systémem příbuzenství.“⁴⁷.

Rozeznáváme linii přímou (*linea directa*) a linii pobočnou (*linea obliqua*), jinak nazývanou také transverzální. V přímé linii se nacházejí osoby, které pocházely přímo od druhé osoby. Také proto byl absolutní zákaz uzavírání sňatků mezi osobami v přímé linii. Rozlišoval se v ní stupeň vzestupný a sestupný.

Vzestupný zahrnoval předky (*ascendentes*) a sestupný pak potomky (*descendentes*). Čili do stupně vzestupného patřil děda, praděda, prapraděda, atd. Na druhou stranu do stupně sestupného patřil syn, vnuk, pravuk, atd. Stupně se začínaly počítat od prvního. V prvním stupni příbuzenství s určitou osobou byli jeho otec a matka (v linii vzestupné) a syn a dcera (v linii sestupné). V linii pobočné se nacházeli osoby, které měly společného předka, čili sourozenci, bratřenci, strýcové, atd. Zde se příbuzenství začalo počítat od druhého stupně.

V. Manželství

Manželství bylo jedním ze základních elementů rodinného práva a Římané měli konkrétní koncept jeho uzavírání. V digestech najdeme definici manželství, kterou zformuloval právník Modestinus: „*Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio.*“ Definoval jej jako závazek mezi mužem a ženou uzavíraný dle lidského i božského práva k celoživotnímu společenství.⁴⁸

„*Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris coniunctio, individuam consuetudinem vitae continens.*“ Z toho tedy vyplývá, že manželství je trvalé společenství mezi mužem a ženou.⁴⁹

---

⁴⁷ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 36

⁴⁸ BLAHO, P.- VAŇKOVÁ, J. *Corpus iuris civilis. Digesta. Tomus I*. Bratislava: Nakladatelství EUROKODEX. 2008. ISBN 978-80-89363-07-0. str. 500

Další možnou definici zformuloval císař Justinian ve svých Institucích, který jej vymezil jako spojení muže a ženy, které zahrnuje nedělitelný obchodní život. Dále jak říká právník Ulpianus, manželství nevznikalo souloží, ale souhlasem: „ *Nuptias enim non concubitus, sed consensus facit.*“⁵⁰ Manželství bylo monogamní mezi dvěma osobami opačného pohlaví. Celoživotní společenství chápeme jako touhu sdílet dohromady celý zbytek života bez jakékoli časové limitace či ohraničení. Nicméně rozvod jako společné rozhodnutí obou manželů či jednostranné rozhodnutí manžela, později i manželky byl v Římě velice častým jevem. *Matrimonium* byl faktický svazek mezi mužem a ženou, který byl uzavírán výhradně v zájmu muže.⁵¹ Muž byl ten, který se rozhodl vzít si ženu za manželku a s ní si založit rodinu. Avšak tento faktický svazek měl i právní důsledky.⁵²

„Římané považovali manželství za instituci nutnou k narození legitimních dětí. Žena byla provdána za muže s cílem plodit děti a pokračovat v manželské linii s legitimními potomky. Očekávaný a potřebný byl pouze syn, protože narození děvčete nenaplněovalo účel sňatku. Dívka nemohla pokračovat v kultu.“⁵³ V této souvislosti lze také vidět, že slovo *matrimonium* je částečně odvozeno od slova *mater*, neboli matka. Zde se promítá stěžejní důraz kladený na mateřství, jakožto cíl manželství. Biologická potřeba reprodukce pokračovatelů mužova rodu. Děti narozené v řádném římském manželství přebíraly status svého otce, podstoupily pod otcovskou moc a byly s ním v agnátském příbuzenství. Dle latinské terminologie byly *iusti filii*.

---

⁴⁹ BLAHO, P., SKŘEJPEK, M. *Iustiniani Institutiones*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010, 48 s.

⁵⁰ Upl. D 35, 1, 15- dostupné z: <http://webu2.upmf-grenoble.fr/DroitRomain/Corpus/d-35.htm#1>

⁵¹ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, ISBN 80-7179-031-1. str. 133

⁵² TAMM, D. *Roman law and European legal history*. Kodaň: DJØF Publishing, 1997. ISBN 87-574-1833-0. , str. 44

⁵³ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 71

Před vznikem římského manželství bylo nutné splnit dva požadavky. První byl materiální, a to soužití, které počínalo vstupem ženy do manželova domu i za situace, že zrovna nebyl přítomen. Druhým, duchovním požadavkem bylo tzv. *affectio maritalis*. To znamenalo úmysl muže vzít si ženu za manželku a zároveň myšlenka, že chce tuto ženu, svoji budoucí manželku, považovat za matku svých legitimních potomků.⁵⁴ Zmíněný úmysl musel přetrvávat, jinak jeho absencí manželství zanikalo. Římané vedle *affectio maritalis* také zdůrazňovali *honor matrimonii*, vzájemnou úctu manželů.⁵⁵ Sňatkem se měnil právní status ženy, která přecházela z moci svého otce do moci svého manžela. Šlo v podstatě o přechod z moci starého *pater familias* do moci nového *pater familias*. Další změnou byla manželčina nová příslušnost k agnátské rodině svého manžela. Pro ženu vlastně sňatek znamenal kapitisdeminuci, čili zánik dosavadní moci otcovské a všech agnátských vztahů, které do té doby měla. Na oplátku nad ní vznikala manželská moc (*manus*) a zrod nových agnátských vztahů. Pokud měla nějaký majetek, tak ho sebou nesla do manželství. Žena se po vstupu do manželovi rodiny stávala *mater familias*. Avšak tento její titul, který se zdá na první pohled čestný, manželce stanovil postavení podřízené osoby, *persona alieni iuris*. Platila právní zásada, že manželka byla ve vztahu k manželovi v postavení dcery, čili *filiae loco* a ve vztahu ke svým vlastním dětem v postavení sestry, čili *sororis loci*.⁵⁶

K uzavření řádného římského manželství dle *iuris civilis* potřebovali muž i žena disponovat právem k uzavření legálního sňatku (*matrimonium legitimum*), nazývané *ius conubii*. Jednalo se o základní soukromé právo římského občana. Tuto pravomoc měli nejdříve jen římscí občané (*Cives Romani*), později jí disponovali i lidé za hranicemi města Řím. Jen manželství uzavřené s *ius conubii* zakládalo agnátské příbuzenství a přiznávalo manželovi otcovskou moc nad svými dětmi. K uzavření manželství byl požadován souhlas obou snoubenců a v případě, že byli osobami v postavení *alieni iuris*, souhlas byl nezbytný i od *pater familias*. Mohla tedy nastat i situace, kdy byl potřeba souhlas od čtyř osob. V

⁵⁴ KINCL, J., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, ISBN 80-7038-134-5. str. 174

⁵⁵ BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M. *Základy římského práva*. Bratislava : MANZ, 1997, ISBN 80-7160-086-5. s. 129.

⁵⁶ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995, ISBN 80-7179-031-1. str. 133

případě, že byli oba snoubenci osobami *alieni iuris*, bylo nezbytné získat souhlas od obou *patrum familias*. Paulus napsal: „*Nuptiae consistere non possunt nisi consentiant omnes, id est qui coeunt quorumque in potestate sunt.*“ Což znamená, že manželství nemůže být uzavřeno bez souhlasu všech zúčastněných, tedy těch, kdo do něj vstupují, a těch, jejichž moci jsou podřízeni.⁵⁷

Pokud otec rodiny nedal ke sňatku souhlas, nebylo manželství považováno římskými právníky za platné. „*Nuptiae consistere non possunt nisi consentiant omnes, id est qui coeunt quorumque in potestate sunt.*“⁵⁸ U manželství uzavřeného bez *ius conubii* nenastávaly právní účinky, toto manželství bylo pouze dle *ius gentium*. Děti narozené z takového manželství měly status, který se obvykle řídil právním postavením jejich matky. Otec nad nimi neměl otcovskou moc, a to i za situace, že byl římským občanem. Čili *pater familias* neměl *patria manus* ani *patria potestas*.⁵⁹ Mezi dětmi a otcem nevznikalo agnátské příbuzenství, nýbrž jen kognátské. Děti byly ve vztahu k otci *filii iniusti*.⁶⁰

Právní účinky plynoucí z uzavření manželství:

- manžel a manželka mezi sebou měli *beneficium compretentiae*
- manžel se mohl dožadovat vydání své manželky interdiktem *de uxore exhibenda et ducenda* v případě, že ji někdo zadržoval
- darování mezi manželi bylo neplatné (*donationes inter virum et uxorem*)
- manželé na sebe nemohli podávat žaloby, pokud by byla s odsuzujícím rozsudkem spojená *infamia (actiones famosae)* ani žaloby na pokuty (*actiones poenales*)

---

⁵⁷ Paul. D. 23, 2, 2; op. cit. TAMM, D. *Roman law and European legal history*. Kodaň : DJØF Publishing, 1997. ISBN 87-574-1833-0. str. 45

⁵⁸ Paul. D 23, 2, 2. op. cit. BLAHO, Peter, VAŇKOVÁ, Jarmila. *Corpus iuris civilis. Digesta. Tomus I*. Bratislava: Nakladatelství EUROKODEX. 2008. ISBN 978-80-89363-07-0. str. 500

⁵⁹ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 72

⁶⁰ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a system soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha : J. Otto, 1910, str. 830 – 833

- manželstvím vznikaly dědické nároky
- děti narozené z manželství římských občanů byly *legitimi* a stávaly se také římskými občany, byly podřízeny otcovské moci a následovaly právní postavení svého otce
- důsledkem uzavření manželství vznikalo švagrovství (*affinitas*)

VI. Konkubinát

„Konkubinát byl trvalým společenstvím života se ženou nižšího postavení. Zpravidla měla žena postavení propuštěnky. Jednalo se o stav faktický, nikoliv právní jako manželství. V konkubinátě chybí podstatný znak v podobě affectio maritalis.“⁶¹

Jednalo se o trvalé soužití muže a ženy, kde účelem není mít manželku a zplodit s ní potomky. Úmyslem muže je mít jen souložnici. Konkubinát byl hnaný chtcím a touhou muže, nikoli biologickou potřebou zachování rodu. Důvodem byla určitá překážka, která bránila k uzavření zákonného manželství. Muž mohl mít dokonce uzavřený řádný manželský svazek i konkubinát zároveň.⁶² To bylo však možné jen do doby nástupu křesťanství. Žena se nazývala konkubína. Konkubinát byl typický pro muže z vyšších vrstev, kteří chtěli uzavřít svazek se ženami nižšího postavení či pro vojáky ve vojenské službě.⁶³ Děti zplazené z tohoto svazku byly právně posuzovány za děti ženy, s ní měly kognátské příbuzenství. S otcem jim žádné příbuzenské vztahy nevznikaly, a to ani otcovská moc nad nimi.⁶⁴ Byly ochuzeny i o příbuzné z otcovi strany. Děti měly status *liberi naturales* čili děti nemanželské. Ovšem byla tu možnost legitimace, prostřednictvím které mohl otec své potomky uznat za vlastní. Změnu nazírání na konkubinát přineslo křesťanství a Justinián. Začalo se brát jako nižší

⁶¹ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 74

⁶² HERSCH, K. K. *The Roman wedding: ritual and meaning in antiquity*. 1st. pub. New York: Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0-521-12427-0. str. 27-28

⁶³ Vojáci ve výkonu vojenské služby nesměli uzavírat manželský svazek.

⁶⁴ REBRO Karel, *Konkubinát v prave římskom od Augusta po Justiniána*. Bratislava. 1940. str. 56

stupeň manželství a zavedla se jeho monogamie. Ani dříve nebylo na konkubínu pohlíženo jako na prostitutku, avšak Justinián zcela zrušil rozdíl mezi ženou, která mohla být konkubínou a ženou, která mohla být zákonnou manželkou.

VII. Contubernium

Jinak řečeno „otrocké manželství“ vůbec manželstvím nebylo. Byl to svazek, tedy spíše trvalé soužití mezi otrokem a otrokyní či soužití svobodného člověka s otrokem. Contubernium nemělo žádný právní důsledek ani nezakládalo kognátské příbuzenství. Většinou byl tento svazek závislý na vůli majitele nesvobodné osoby. Děti vzešlé ze soužití byly nemanželské a následovaly právní postavení matky.⁶⁵

VIII. Překážky manželství

K uzavření právoplatného manželství bylo nutné splnit určité náležitosti. Sňatku bránily překážky absolutní a relativní.

1. Absolutní překážky

Pokud se vyskytovaly tyto nedostatky, bylo naprosto nemožné uzavřít manželství s jakoukoli osobou. Jednalo se o případy otroků a cizinců bez *connubia*, nedospělců, duševně chorých, nerozvedených, kleštěnců a impotentů, vdov v období smutečního roku.⁶⁶ :

- Otroci a cizinci bez *connubia*

Otroci, považováni za věci, neměli žádná práva ani povinnosti. Neměli status svobodné osoby, čili neměli způsobilost uzavírat manželství. Jediná

---

⁶⁵ Ne vždy tomu tak bylo, záleželo na zrovna platném pravidlu, tzn. že někdy se i z tohoto soužití rodily svobodné děti (např. pravidlo císaře Hadriána).

⁶⁶ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995, ISBN 80-7179-031-1. str. 136

možnost jejich společného soužití či soužití otroka se svobodným bylo již zmíněné *contubernium*. Neměli nárok na zakládání zákonné rodiny a plození legitimních potomků. Děti narozené otrokyním byly vždy otroky, ať byl jejich otec kdokoli. Je známa pouze jedna výjimka, kdy otrokyně byla alespoň na krátký čas před porodem svobodnou osobou (*status libertatis*).

Cizinci neboli *peregrini* neměli způsobilost k právním úkonům jako římský občané, nedisponovalo *connubium*, proto k uzavření manželství potřebovali zvláštní povolení.⁶⁷

- Nedostatek věku

Z důvodu schopnosti snoubenců plodit děti. Posuzování dospělosti se v historických obdobích různilo. Justiniánské právo zavedlo jednotnou hranici pro manželskou způsobilost, kdy byl určen minimální věk pro uzavření zákonného sňatku. U dívek to bylo 12 let a chlapců 14 let.⁶⁸

- Duševní choroba

Lidé postižení duševní nemocí nazývaní *furiosi*⁶⁹ neměli právní způsobilost uzavírat manželství.

- Již existující jiné manželství

Jednoduše byla zakázána bigamie. Bylo nemyslitelné, aby měl muž dvě manželky zároveň či žena dva manžely.

- Kleštěnci a impotenti

---

⁶⁷ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha : Academia, 1994. ISBN 80-2000-0243-x. str. 79

⁶⁸ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl první. 7. vydání. Bratislava, 1929, str. 80

⁶⁹ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha : Academia, 1994. ISBN 80-2000-0243-x. str. 118

Latinsky *spadones a castrali*, postrádali stěžejní schopnost pro naplnění účelu manželského svazku, a to zplození dětí. Nemohli tedy naplnit účel manželství, proto k němu ani neměli způsobilost.

- Tempus lugendi

Tato překážka se týkala pouze ženy po smrti svého manžela. U mužů tato překážka neexistovala. Vdova musela držet smutečný rok (*annus lectuus*) a další manželství mohla uzavřít nejdříve po deseti měsících od zániku manželství předchozího. Účelem *tempus lugendi* bylo předejít pochybnostem ve věci určení otcovství u ještě nenarozeného dítěte.⁷⁰

2. Relativní překážky

Tyto překážky byly relativní, protože neznemožňovaly manželství zcela jako instituci celkovou. Zakazovaly sňatek pouze s určitými osobami. „*Non tamen omnes nobis uxores ducere licet, nam a quarundam nuptiis abstinere debemus.*“ Znamená, že ne všechny ženy měly povolené uzavřít manželství s určitým mužem.⁷¹ Mezi relativní překážky se řadí pokrevní příbuzenství, agnace a švagrovství, rozdíly ve stavu, poručenství, rozdíly v náboženství, trestný čin.

- Příbuzenství

Máme na mysli kognátské příbuzenství neboli *cognatio*. O této problematice pojednává Gaius ve svých Institucích v 2. st.n.l.⁷² a císař Justinian ve svých Institucích v 6. st.n.l.⁷³ Přímo desátý titul první knihy je pojmenován *De nuptis*, v překladu „O sňatku“. Zde se píše, že je zakázáno uzavřít manželství

---

⁷⁰ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 85

⁷¹ KINCL, J. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 54

⁷² KINCL, J. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 55

⁷³ BLAHO, P., SKŘEJPEK, M. *Iustiniani Institutiones*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010, str. 49

mezi rodiči a dětmi⁷⁴, mezi prarodiči a vnuky či pravnuky⁷⁵. Jedná se zde o linii přímou (*linea recta*), kam spadají všichni předci (*ascendentes*) a potomci (*descendentes*) mezi nimiž je absolutně vyloučen svazek manželský, ať už jsou v jakékoli vzdálenosti příbuzenství. Obojí Instituce pak manželství uzavřené mezi takovými osobami označují výslovně za zločinné a krvesmilné (incestní): „*Inter eas enim personas quae parentum liberorumve locum inter se optinent, nuptiae contrahi non possunt, nec inter eas conubium est, veluti inter patrem et filiam, vel inter matrem et filium, vel inter avum et neptem, et si tales personae inter se coierint, nefarias et incestas nuptias contraxisse dicuntur.*“⁷⁶ V linii pobočné (*linea transversa*) byl zákaz uzavření manželství zejména v nejbližším vztahu, čili mezi sourozenci. U sourozenců nezáleželo, zda byli plnorodí.⁷⁷ Zákaz platil pro obě skupiny. V pobočné linii záleželo na stupni příbuzenství. Nejdříve byl zákaz uzavření manželství stanoven až do 7. stupně příbuzenství, později jen do 4. stupně příbuzenství. Proto byl povolený sňatek mezi dětmi sourozenců (tj. bratřenci a sestřenice). Za císaře Claudia došlo dokonce k výjimce ve 3. stupni a tím bylo dovoleno oženit se s dcerou bratra. Stalo se tak, protože císař Claudius si chtěl vzít za manželku svoji neteř Agrippinu. Pro dceru sestry však starý zákaz uzavření manželství ve 3. stupni příbuzenství platil dál. Až Justinián obnovil zákaz pro celý 3. stupeň, a tím odstranil vzniklé nerovnosti pravidel.⁷⁸

Příbuzenství mohlo vzniknout i osvojením, tedy adopcí. Proto se římské právo věnovalo úpravě i těchto vztahů. Právo adopce bylo přiznáno výlučně jen mužům. Základem možnosti osvojení byl věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem, který činil v každém stupni 18 let. To znamená, že mezi otcem a adoptivním synem či dcerou musel být věkový rozdíl 18 let, mezi dědečkem a adoptivním vnukem či vnučkou 36 let, a tak dále. Osvojit si bylo možné i neteř či

---

⁷⁴ Otec s dcerou či matka se synem.

⁷⁵ Děda s vnučkou případně s pravnučkou či babička s vnukem případně s pravnukem.

⁷⁶ KINCL, J. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 54

⁷⁷ Tj. měli oba stejné rodiče či polorodí tj. měli jednoho společného rodiče.

⁷⁸ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 136

synovce. Dovoleno bylo uzavřít manželství s dcerou ženy, kterou otec adoptoval. Bylo tak z důvodu, že tyto dva potenciální snoubenci nebyli spojeni ani civilním ani přirozeným právem.⁷⁹ Dále římské právo povolovalo uzavřít manželský sňatek mezi sourozenci na základě osvojení, a to za předpokladu, že došlo ke zrušení osvojení emancipací. V tomto případě byla dána jediná podmínka, kterou byla nutnost emancipace i muže, který se chtěl oženit (to znamená být propuštěn z moci *pater familias*). Zákaz sňatku platil pro osoby ve vztahu rodiče- děti a prarodiče- děti vzniklé osvojením. Zákaz zde přetrvával i po ukončení adopce. Nedovolené bylo vzít si sestru otce či matky za manželku, kde by manželství znamenalo neúctu k předkům. Stejně tak platil zákaz oženit se s adoptivní tetou z otcovi či matčiny strany.⁸⁰

- *Agnatio* a švagrovství

Jednalo se na rozdíl od kognace o vztahy právní, založené uměle. „*Agnatio* bylo relativní překážkou ve stejném rozsahu jako kognace, v pobočné linii však jenom po dobu co trvala.“⁸¹

Švagrovství, latinsky *affinitas* byl příbuzenský poměr jednoho manžela k blízkým příbuzným druhého manžela.⁸² Trvání tohoto příbuzenského vztahu bylo určeno trváním manželství. „*Adfinitatis quoque veneratione quarundam nuptiis abstinere necesse est.*“ Toto latinské pravidlo říká, že je lepší vyhnout se manželství s určitými ženami z důvodu zachování úcty před švagrovstvím.⁸³ Švagrovství bránilo uzavření manželství pouze v přímé linii. Bylo zakázáno oženit se s nevlastní dcerou nebo snachou, dále s tchýní nebo nevlastní matkou, jejichž postavení se rovnalo postavení matky. Ovšem toto pravidlo vstoupilo

---

⁷⁹ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 81

⁸⁰ BLAHO, P., SKŘEJPEK, M. *Iustiniani Institutiones*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010, str. 51

⁸¹ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995, ISBN 80-7179-031-1. str. 136

⁸² BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981. ISBN 80-200-0243. str. 67

⁸³ BLAHO, P., SKŘEJPEK, M. *Iustiniani Institutiones*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010, str. 53

v platnost až po zániku švagrovství, nebylo totiž možné, aby žena měla dva muže zároveň, jednalo by se o nedovolenou bigamii.⁸⁴

- Rozdílné stavy

„Rozdíl stavu bránil ve staré době manželstvím mezi patriciji a plebeji.“⁸⁵

Jejich problematiku vyřešil v roce 445. př.n.l. *lex Canuleia*, který nařízení Zákona XII. Desek zrušil a tím povolil uzavírat manželství mezi patriciji a plebeji.

Kanulejův zákon plebejům přiznal *ius connubium*.⁸⁶ Později bylo na tento zákon nazíráno jako na ostudný, například sám Cicero jej považoval za nelidský.

V období pozdního císařství přichází další zákaz a tím je nedovolené manželství mezi křesťany a Židy. Náboženství Židů bylo bráno jako státem neuznané, čili nebylo vhodné, aby spojovali své rodinné svazky s křesťany.

Oktavián Augustus vydal dva zákony o manželství. V roce 18 př.n.l. vydal první *lex Iulia de maritandis ordinibus* a v roce 9 n.l. vydal *lex Papia Poppaea*. Oktavián Augustus tím zamezil uzavírání sňatků svobodných mužů (*ingenui*) se ženami bezectnými a senátorů se ženami nižšího postavení, jako byly herečky, propuštěnky, prostitutky a kuplířky. Zákaz se týkal i potomků senátora a třeba rodičů vykonávající herecké povolání. „Podle zákona bylo tedy zakázáno se ženit s propuštěnkami či někým, jehož rodiče byli herci až do třetího stupně příbuzenství. Podle zákona bylo zakázáno uzavřít manželství s cizoložnicemi či kuplířkami.“⁸⁷ Neplatnost manželství jakožto sankce se nekonala. Až Marcus Aurelius zavedl sankciování senátorů. Za doby Justiniána byly dokonce všechny omezení uzavírání manželství odstraněny, z důvodu jeho sňatku s tanečnicí z cirkusu.⁸⁸

---

⁸⁴ BLAHO, P., SKŘEJPEK, M. *Iustiniani Institutiones*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010, str. 53

⁸⁵ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 136

⁸⁶ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 83

⁸⁷ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 84

⁸⁸ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 137

- Poručenství (*tutela*)

Tato překážka byla zavedena v době císařské, stanovili tak Marcus Aurelius a Comodus. Bylo zakázáno uzavřít manželství mezi poručníkem či jeho potomky a jeho poručenkou.⁸⁹ Překážka trvala do doby, než se vypořádaly majetkové vztahy vzniklé *tutelou*. Důvod byl prostý. Jednalo se o zabránění složení poručnickových účtů z poručenské správy, a tím zneužití jeho moci.⁹⁰ Existovaly 2 výjimky, na které se zákon nevztahoval. První byla situace, kdy *pater familias* zasnoubil svou dceru jejímu poručníkovi a druhá, když *pater familias* výslovně uvedl v závěti přání, že chce, aby se jeho dcera provdala za svého poručníka.⁹¹

- Rozdílné náboženství

Omezení se vztahovala především na křesťany. Ti nemohli uzavírat manželství s kacíři (*haeretici*), odpadlíky od křesťanství (*apostati*) a Židy (*Iudaei*).⁹²

- Trestný čin

Únos (*raptus*) byl překážkou uzavření manželství mezi únoscem a unesenou osobou. Další zákaz se týkal cizoložství (*adulterium*). Nedovolený byl sňatek uzavřený mezi osobami, kteří se cizoložství dopustili.

V roce 18 př.n.l. vydal Oktavián Augustus zákon o cizoložství *lex Iulia de adulteriis*.⁹³ Tímto zákonem se Augustus snažil pomoci Římu z morální krize,

---

⁸⁹ REBRO, K., BLAHO, P. *Římské právo*. 3. vydání. Bratislava, 2003, ISBN 80-89047-53-X. str. 171

⁹⁰ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 137

⁹¹ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 82

⁹² HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl druhý. 7. vydání. Bratislava, 1929 str. 461

⁹³ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994, ISBN B0-200-0243-X. str. 164

kteřá v něm nastala. Trestali se jím lidé porušující morální pravidla. Jednalo se zde o jednu zvláštnost, a tou byl zásah do pravomocí otce rodiny. Vydáním zákona byla pravomoc otce rodiny nad nevěrnou ženou přenesena na stát. Ten zřídil soud pro trestání, tresty byli z kategorie trestního práva, takže celá tato materie spadala do práva veřejného. *Lex Iulia de adulteriis* platil jen pro ženy, protože muž se přeci nikdy cizoložství dopustit nemohl. Trestnými činy byly *adulterium*- tj. styk s vdanou ženou, *stuprum*- tj. styk s výše postavenou ženou či vdovou, *lenocinium a incestum*- tj. styk mezi příbuznými.⁹⁴

- Výkon úřadu

Augustus zakázal po dobu principátu uzavírat manželství císařských úředníků v provinciích, kde zastávali svůj úřad se ženami v těchto provinciích narozených.⁹⁵ Sankcí nebyla neplatnost, ale časový odsun právních účinků manželství. Ty začaly platit až po skončení výkonu funkce úředníka. V těchto případech bylo pomýšleno na dobro dívky, která by teoreticky mohla být ke sňatku přinucena úředníkovým vlivem a mocí. Šlo o svobodu rozhodování. Když tedy oba snoubenci projeví i po skončení úředníkoví funkce vůli setrvat v jejich svazku, manželství bylo legalizováno.⁹⁶

Na druhou stranu, zde vedle zákazů byly i zákony, které uzavření manželství nařizovaly. Ze zákona k tomu byli povinni muži ve věku 25- 60 a ženy ve věku 20- 50. Ovšem pokud již zplodili minimálně tři děti, byli výjimkou a příkaz se na ně nevztahoval. Pro lidi, kteří neměli manžela či manželku a neměli děti, byly připravené sankce, které se realizovaly v dědickém právu.⁹⁷

---

⁹⁴ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 114

⁹⁵ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha :C . H .BECK . 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 137

⁹⁶ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 82

⁹⁷ REBRO, K., BLAHO, P. *Římské právo*. 3. vydání. Bratislava, 2003, ISBN 80-89047-53-X. str. 170-171

Od překážek manželství mohl snoubence osvobodit *dispens* senátu či císaře. Ten se však neuděloval v situacích, kdy hrozilo veřejné pobouření. Příkladem může být sňatek dvou blízkých příbuzných.⁹⁸

IX. Typy manželství

Myšlenka manželství všeobecně znamená, že si muž vezme ženu za manželku a plánuje s ní zplodit potomky.⁹⁹ Římské právo znalo dva typy řádného manželství (*matrimonium iustum*¹⁰⁰), jejichž rozdílem bylo postavení ženy ve svazku manželském. Z toho vyplývá rozdělení na manželství přísné a manželství volné.

1. Manželství přísné

Latinský název je *matrimonium cum in manum conventione*. Jednalo se o první, starší formu manželství, které znalo staré civilní právo. Manželství se nazývá přísné, protože pokud žena toto manželství uzavřela, vstupovala tím pod moc svého manžela. Přecházela ze staré rodiny do nové. Moc jejího *pater familias* přecházela na moc jejího manžela.¹⁰¹ Manžel tím nad ní získal rozsáhlou moc a pravomoci, latinskou terminologií *manus*. Manželské moci se podrobovaly pouze ženy. Přísné manželství pro ženu znamenalo *capitis deminutio minima*, tedy ztrátu rodové příslušnosti, zánik veškerých dosavadních agnátských vztahů a přechodem do manželovy rodiny a zároveň vznik nových agnátských vztahů s jeho příbuznými. V případě, že byla žena před uzavřením sňatku osobou *sui iuris*, manželstvím se z ní stávala osoba *alieni iuris*. Manžel se stával vlastníkem

---

⁹⁸ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal . *Římské právo* . Praha :C . H .BECK . 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 137

⁹⁹ TREGGIARI, S. *Roman Marriage: iusti Coniuges from the Time of Cicero to the Time of Ulpian*. Claredon Press. 1993. ISBN 978-01981-4939-2. str. 5

¹⁰⁰ Řídilo se dle *ius civile*. SVOBODA, L. (a kol.). *Encyklopedie antiky*. Praha : Academia, 1973. str. 364

¹⁰¹ HEYROVSKÝ, L., SOMMER, O., VÁŽNÝ, J. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl druhý. 7. vydání. Bratislava, 1929, str. 459

všech manželčinných nabitých aktiv a majetku, které získala jak před uzavřením manželství, tak i za jeho trvání.

Vstupem do manželství se z ženy stala *mater familias*, ve vztahu k manželovi měla postavení jako dcera, *filiae loco* a ve vztahu k vlastním dětem jako sestra *sororis loco*. Z těchto faktů je naprosto zřejmé, že žena vstupem do přísného manželství nezískávala vůbec výhodné postavení. Ke všemu nemohla vlastnit žádný majetek, takže to co za trvání manželství nabyla, vlastně vůbec nenabývala pro sebe, nýbrž pro svého manžela.

Existovaly tři způsoby, jak mohla žena vstoupit do *matrimonium cum in manum conventione*. Jednalo se o *confarreatio*, *coemptio a usus*. „*Confarreatio byla prastará forma, praktikovaná hlavně mezi patriciji. Ženich a nevěsta za přítomnosti deseti svědků a dvou flaminů (kněží) pronášeli různé průpovědky a formulky a podstupovali ceremoniální úkony, kromě jiného také obětovali Jupiterovi špaldový chléb (panis farreus) a ten dal celému obřadu název. V pozdějších dobách se confarreatio užívala převážně v kruzích kněžských, protože pro kněze byla tato forma povinná a úřad kněžský mohli zastávat pouze lidé, kteří se narodili z konfारेovaného manželství.*“¹⁰² Celý obřad byl svázán přísnými formalitami, které museli dodržovat nejen snoubenci. Zásadní byla formule, prohlašovaná nevěstou, která zněla: „*ubi tu Gaius, ego Gaia*“. Můžeme ji přeložit jako: „kde ty jsi Gaius, já jsem Gaia.“ Opravdový význam této věty zřejmě znamenal její oddanost k manželovi a odhodlanost ho doprovázet na cestě životem. S tím také souviselo její prohlášení, že přebírá manželovo rodové jméno.¹⁰³ Způsob *confarreatio* se udržel po dlouhou dobu.

Coemptio byl nejmladší a nejužívanější způsob, kdy nevěsta přecházela do moci manžela předstíranou koupí.¹⁰⁴ Tento symbolický obchod se odehrával před pěti svědky (*per aes et libram*).¹⁰⁵ I když se jednalo jen o cenu symbolickou, můžeme předpokládat, že šlo opravdu o skutečný trh, protože otec ženy zde

¹⁰² KINCL, J., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, ISBN 80-7038-134-5. str. 179

¹⁰³ ROBERT, N.-J. *Řím 753 př. n. l. – 476 n. l.* Přeložila Matějů, J., Praha: NLN. 2001. ISBN 80-7106-398-3. str. 137

¹⁰⁴ LÖWE, G.- STOLL, H. A. *Antika ABC*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1974. Pyramida - Encyklopedie. str. 150

¹⁰⁵ GROH, V., HEJZLAR, G. *Život v antickém Římě*. 2. vydání. Praha: SPN, 1972. str. 179

vlastně dostával náhradu za ztrátu pracovní síly, která mu přecházela do rodiny jejího nastávajícího manžela. Nevěsta při *coemptio* také prohlašovala, že přebírá rodové jméno manžela.¹⁰⁶

Usus bylo neformální vydržení manželské moci. Pokud žena žila nepřetržitě po dobu jednoho roku s manželem v jeho domě, získával tím nad ní manželskou moc *manus*.¹⁰⁷ Po stanovené uplynulé době se žena stala vydrženou osobou, přecházela do manželovy rodiny a zaujímala v ní postavení dcery. Avšak existoval případ, jak se žena takovému vydržení mohla vyhnout. Již Zákon XII desek stanovil způsob, jakým mohla žena *usus* „obejít“. Takzvané *trinoctium* znamenalo 3 po sobě jdoucí dny a noci v kuse strávené mimo manželův dům. Tímto jejím vzdálením se vydržecí doba přerušila, nepřecházela pod manželovu moc a po jejím návratu začala běžet vydržecí lhůta nová.¹⁰⁸ *Usus* se přestal užívat s příchodem *coemptio*.

2. Manželství volné

Novým trendem v souvislosti s rozvojem společnosti se stalo volné manželství, které vstoupilo do popředí již na sklonku republiky a postupem času bylo mnohem více užíváno než manželství přísné.¹⁰⁹ V latinské terminologii má tato forma manželství název *matrimonium sine in manum conventione*. Jedná se o volné manželství ve smyslu nepodřízení manželky, jejíž právní postavení zůstalo i po uzavření sňatku nezměněno. Žena nebyla postihnutá *capitis deminutio*, čili nepřecházela pod manželovu moc¹¹⁰, nezískala pozici dcery vůči svému muži a nestávala se agnátskou příbuznou ani manžela ani svých dětí. Do rodiny manžela vůbec právně nevstupovala.¹¹¹ To znamená, že setrvala v moci svého otce a

¹⁰⁶ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha : J. Otto, 1910. str. 841

¹⁰⁷ RAWSON, B. *The Family in Ancient Rome*, London – Sydney, 1986, str. 36

¹⁰⁸ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 138

¹⁰⁹ HEYROVSKÝ, L., SOMMER, O., VÁŽNÝ, J. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl druhý. 7. vydání. Bratislava, 1929, str. 459

¹¹⁰ Nevzniká mu nad manželkou *manus*.

pokud již otce neměla, zůstávala osobou *sui iuris*.¹¹² Pokud by se manžel pokoušel nad manželkou svoji moc uplatnit, její otec by proti němu mohl uplatnit právní prostředky. Těmi otec disponoval proti každému, kdo by se pokusil rušit jeho moc nad vlastní dcerou. Příkladem může být situace, kdy by někdo jeho dceru zadržoval. Tato situace se změnila až za vlády císaře Diocleciána, kdy byl zaveden „*interdictum de uxore exhibenda et ducenda*“, který mohl manžel použít i proti otcovské moci své manželky.¹¹³ „*Jinak mělo tzv. volné manželství (matrimonium sine in manum conventine) ještě řadu pravidelných důsledků dalších: manželé byli osvobozeni od povinnosti svědčit proti sobě, jeden proti druhému nesměl použít žalobu infamující nebo žalobu poenální, při exekuci jim prospívalo beneficium competentiae.*“¹¹⁴ Děti narozené z takového manželství přecházely pod moc svého otce a vznikalo jim s ním agnátské příbuzenství.

3. Manželství dle *iuris gentium*

Někteří autoři ve svých literaturách uvádějí dělení manželství na *matrimonium legitimum* a *matrimonium iure gentium*. Zatímco legitimní manželství, o kterém jsme již hovořili mohli uzavírat jen římstí občané nebo lidé s *ius conubii* a jednalo se o manželství dle římského práva, tak u *matrimonium iure gentium* se jednalo o manželství uzavírané dle práva národů. Takový sňatek uzavírali cizinci či římstí občané s cizinci bez *ius conubii*.¹¹⁵ Manželství bez práva k uzavření sňatku se dle latinské terminologie nazývalo *matrimonium iniustum* a s římským *matrimonium iustum* nebylo na stejné úrovni. Dalo by se říci, že stálo na nižším stupni, a proto také nemělo stejné právní účinky. Avšak ve

¹¹¹ SVOBODA, L. (a kol.). *Encyklopedie antiky*. Praha : Academia, 1973. str. 364

¹¹² HEYROVSKÝ, L., SOMMER, O., VÁŽNÝ, J. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl druhý. 7. vydání. Bratislava, 1929, str. 459

¹¹³ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 134

¹¹⁴ KINCL, J., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, ISBN 80-7038-134-5. str. 175

¹¹⁵ SKŘEJPEK, M. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň. Nakladatelství Aleš Čeněk. 2011. ISBN 978-80-7380-334-6. str. 88

společnosti bylo akceptováno. Děti narozené z tohoto manželství nepřecházely pod otcovu moc, ani se nestávaly jeho agnátskými příbuznými. Jen výjimečně vznikla otci nad dětmi *patria potestas*, a to v případě, pokud by otci i dětem bylo přiděleno římské občanství.¹¹⁶

10. Zasnoubení

Ve starém Říme manželství zpravidla předcházely zasnuby- *sponsalia*. Prvotně akt zasnub představovaly dvě *sponsies*, odtud vznikl název *sponsalia*.¹¹⁷ Zasnuby byly užívány spíše bohatšími vrstvami.¹¹⁸ Neměly předepsanou formu. Šlo o slib společně vstoupit do manželského svazku.¹¹⁹ Nejdříve byly zasnuby koncipovány jako příslib hlavy rodiny daný ženichovi, kterým prohlašoval, že mu dá nevěstu za manželku. Ve spoustě případech i ženich či jeho *pater familias* dávali příslib otci nevěsty, že ji ženich uvede do svého domu. Symbolem tohoto slibu byl zlatý snubní prsten. Ten si ženich neboli *spondus* sundal ze čtvrtého prstu levé ruky a předal ho nevěstě, která si jej nasadila na shodný prst své levé ruky. „ *Mladý ženich se ptal: Spondes? Otec nevěsty odpověděl: Spondeo.* “¹²⁰ V římském právu to bylo chápáno ve vztahu k budoucímu manželství jako *pactum de contrahendo*: „ *Sponsalia sunt merito et repromissio nuptiarum futurarum.* “ V překladu to přímo znamená, že zasnuby jsou návrhem a společným příslibem

---

¹¹⁶ HRDINA, A., DOSTALÍK, P. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, ISBN 978-80-7380-235-6. str. 44

¹¹⁷ SCHULZ, F. *Classical Roman law*. Oxford : Clarendon Press, 1951. str. 109.

¹¹⁸ BORKOWSKI, A. – *Du Plessis, P. Textbook on Roman law*. 3. vydání. Oxford : Oxford University Press, 2005. ISBN 0-19-927607-2. str. 121

¹¹⁹ BLAHO, P.- VAŇKOVÁ, J. *Corpus iuris civilis. Digesta*. Tomus I. Bratislava: Nakladatelství EUROKODEX. 2008. ISBN 978-80-89363-07-0. str. 496

¹²⁰ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 86-87

budoucího manželství.¹²¹ „*Sponsalia považována také za společenskou událost.*“¹²²

Minimální věk pro zasnoubení určen nebyl. Mohli jej tedy uzavřít i nedospělci. Podmínkou bylo, aby byli schopni pochopit smysl a následky svého jednání. „*In sponsalibus contrahendis aetas contrahentium definita non est ut in matrimoniis. Quapropter et a primordio aetatis sponsalia effici possunt, si modo id fieri ab utraque persona intellegatur, id est, si non sint minores quam septem annis.*“¹²³ Modestinus tvrdil, že děti mohly být zasnubovány od věku sedmi let.

Pater familias mohl svou dceru zasnoubit i proti její vůli. Dokonce do období raného císařství ji mohl zasnoubit i proti jejímu výslovnému nesouhlasu. Později se předpokládalo, že pokud se dcera otcově rozhodnutí nijak zvlášť nepříčí a mlčí, tak s ním souhlasí.¹²⁴ To tvrdil právník Ulpianus, který říkal, že dcera nemusí svůj souhlas projevit slovy, nýbrž pouhým mlčením. Ovšem pokud ji otec zasnoubil proti její vůli a jí se to nelíbilo, mohla jeho rozhodnutí odporovat pouze za situace zasnoubení s osobou *turpis*, což znamená osoba potupná, nečestná, se špatnou pověstí či jinak společensky znevýhodněná.¹²⁵ Příkladem byli muži žijící nemravným a pohoršujícím životem.

Předpokladem zasnoubení byl *consensus*¹²⁶, který museli zúčastnění projevit i při uzavření manželství. Nedodržení příslibu mělo různé následky lišící se v závislosti na vývoji římského práva. Ve starých dobách mělo nedodržení

---

¹²¹ Haderka, J.: *Uzavírání manželství z hlediska právního*, 1. vydání, Praha – Academia, 1977, str. 24

¹²² STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 87

¹²³ Mod. 23, 1, 14- BLAHO, P.- VAŇKOVÁ, J. *Corpus iuris civilis. Digesta*. Tomus I. Bratislava: Nakladatelství EUROKODEX. 2008. ISBN 978-80-89363-07-0. s. 527. str. 501

¹²⁴ BLAHO, P.- VAŇKOVÁ, J. *Corpus iuris civilis. Digesta*. Tomus I. Bratislava: Nakladatelství EUROKODEX. 2008. ISBN 978-80-89363-07-0. s. 527, str. 498

¹²⁵ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha : Academia, 1994. ISBN 80-2000-0243-x. str. 273

¹²⁶ souhlas

zásnub za následek náhradu škody. Později za dob rozvinutého otrokářského státu došlo k odstranění zastaralého formalismu a nastolení nových uvolněnějších pravidel. To znamená, že zrušení zasnoubení bylo možné bez hrozící sankce, a to jednostranným odstoupením.¹²⁷ Závazek ze zásnub nebyl žalovatelný, tudíž po zrušení nevznikaly žádné právní následky.¹²⁸

Zasnoubení vznikalo na základě stipulace, což byla formální dohoda mezi snoubencem (pokud byl osobou *sui iuris*) či jeho otcem (pokud byl pod jeho mocí) a *pater familias* snoubenky, případně jejím poručníkem. Poručník zde figuroval pro dobro snoubenky, která byla osobou *sui iuris*. Ačkoliv nebyla podřízená žádné moci, římscí právníci se domnívali, že její ženská „křehkost“ by měla být pod kontrolou mužské moci, a pro tyto případy měla stanoveného poručníka. Ten ji musel dát k zasnoubení souhlas.¹²⁹

Později se formální dohoda změnila na neformální. Vyhlášení zásnub neneslo žádné speciální ustanovení. Tudíž pro platné zasnoubení stačil jakýkoli dovolený souhlasný projev. Zasnoubení mohli uskutečnit přímo snoubenci či jejich zástupci a dokonce bylo možné jej učinit pouze prostřednictvím posla nebo listu informující o zásnubách: „*In sponsalibus constituendis parvi refert, per se (et coram an per internuntium vel per epistulam) an per alium hoc factum est: et fere plerumque condiciones interpositis personis expediuntur.*“¹³⁰

„Římané neměli ani stanoveny, v jaké lhůtě od zásnub má dojít ke sňatku, často byly sňatky odkládány kvůli nemoci, smrti rodičů nebo zahraniční cestě.“¹³¹

V některých případech byl odklad z nevyhnutelných a oprávněných důvodů delší

¹²⁷ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 87

¹²⁸ KINCL, J., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, ISBN 80-7038-134-5. str. 179

¹²⁹ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 88

¹³⁰ Ulp. 23. 1. 18 - BLAHO, P.- VAŇKOVÁ, J. *Corpus iuris civilis. Digesta*. Tomus I. Bratislava: Nakladatelství EUROKODEX. 2008. ISBN 978-80-89363-07-0. str. 505

¹³¹ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 87

než 4 roky. Příčinou odkladu vedle již citovaných důvodů mohla být také například žaloba za hrdelní zločiny.¹³²

Zasnoubení nebylo možné uzavřít mezi osobami, které se chovaly v rozporu s dobrými mravy římské společnosti. Zakázané bylo zasnoubit se s osobou, co již zasnoubená byla. Pro zodpovědnou osobu za dvojí zasnoubení byla trestem prétorská *infamia*, neboli bezectnost. Ta postihovala i *pater familias*, který by zasnoubil jemu podřízenou osobu aniž by zrušil její zasnoubení již uzavřené a platné. Nedovolené bylo zasnoubení syna a snoubenky jeho otce stejně nedovolené jakožto zasnoubení snoubenky syna a jeho otce.¹³³

K zániku zasnub mohlo dojít z ospravedlňujících důvodů. Po odpadnutí stipulační formy mohla zasnoubení jedna ze stran ukončit jednostranným odstoupením. Ovšem také bylo možné, aby si při zasnoubení určili vyžadovanou formu pro jeho případný zánik. Další situací byla nepřítomnost snoubence. Pokud nebyl přítomen déle jak 3 roky, byla snoubence poskytnuta možnost uzavřít manželství s jiným mužem. Zcela zřejmými příčinami byla smrt jednoho nebo obou snoubenců či absence římského občanství jednoho z nich.

Arrha sponsalicia byl zasnubní závdavek, který se objevil v postklasické době vlivem řecko-orientálního práva. Tento institut byl převzatý z židovského práva. Jednalo se o peněžní částku, kterou skládal snoubenec snoubence, jako záruku dodržení zasnubní dohody. Pokud závazek porušila snoubenka či její rodina a došlo tím ke zrušení zasnoubení, byla povinna vrátit zpět dvojnásobek (*duplum*) sumy.¹³⁴ Pokud došlo k nedodržení zasnubní dohody ze strany snoubence, zasnubní závdavek propadl a snoubenka si ho ponechala. Proto byla *arrha sponsalicia* vlastně jediným možným způsobem jak jednostranné zrušení zasnub sankcionovat. Tento institut představoval vážnější přístup k zasnubám, pouto k němu dělal silnější.

---

¹³² BLAHO, P.-VAŇKOVÁ, J. *Corpus iuris civilis. Digesta*. Tomus I. Bratislava: Nakladatelství EUROKODEX. 2008. ISBN 978-80-89363-07-0., str. 499

¹³³ Ulp. D 23, 2, 12 -BLAHO, P.-VAŇKOVÁ, J. *Corpus iuris civilis. Digesta*. Tomus I. Bratislava: Nakladatelství EUROKODEX. 2008. ISBN 978-80-89363-07-0. str. 502

¹³⁴ VIETOR, M.: *Inštitúcie rímskeho práva*, Bratislava, 1953, str. 41

Důležité bylo od zasnubního závazku odlišit dar. Darování mezi snoubenci se nazývalo *donatio ante nuptias*. Jak je z názvu zřejmé, docházelo k němu ještě před uzavřením manželství. Nejdříve nebylo nedodržení zasnubního závazku důvodem k vrácení daru. „*Jsou to res simpliciter donatae a zrušení zasnoubení není důvodem odvolání takových darů, leč by se darování stalo pod výminkou budoucího sňatku. V právu poklasickém se tato výminka u každého darování mezi snoubenci presumuje. Strana, která zavinila zmaření manželství, pozbývá nároku na vrácení daru. Bylo-li zasnoubení uzavřeno a jeden ze snoubenců zemřel, mají se dary ze strany snoubenky vrátit jen jednou polovinou, ze strany snoubencovy však i v tomto případě plně.*“¹³⁵ Počátkem 4. n.l. tedy bylo možné snoubencem, který sám zasnoubení nezrušil požadovat navrácení daru. Jaký byl vlastně účel darování určitého majetku snoubence ještě před uzavřením manželského svazku je zcela zřejmé. V první řadě se jednalo o zaopatření ženy v případě manželovi smrti za trvání manželství a dále o sankcionování manžela za situace, kdy by zapříčinil rozvod. S darem mohla žena volně disponovat až po ukončení trvání manželství. V průběhu manželství bylo možné darovaný majetek také rozmnožit. Později bylo dokonce možné darovat až po uzavření sňatku a takový dar nesl název *donatio propter nuptias*, což znamená darování pro manželství. Ovšem žena obvykle vracela muži zpět to co získala darem po sňatku, a to formou věna.¹³⁶

XI. Věno

Manžel měl povinnost po uzavření manželského svazku zaopatřit manželku. Manželovi tím vznikaly výdaje spojené se založením nové rodiny. Pro odlehčení nákladů z toho plynoucích, sebou manželka přinášela do manželství věno, latinsky *dos*.¹³⁷ S touto institucí se však setkáváme jen u manželských svazků dle *ius civile*, čili jen u manželství římských občanů. Věno bylo nevěstě

¹³⁵ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského*. Díl I. Obecné nauky. Praha, 1933, str. 166

¹³⁶ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha : J. Otto, 1910. str. 881 – 883

¹³⁷ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 92

zřizováno zároveň pro její zaopatření v případě zániku manželství. Zřizovatelem věna mohla být sama manželka, ten kdo nad ní měl moc, její nejbližší příbuzný nebo úplně někdo jiný.¹³⁸ Věno zřízené nevěstiny *pater familias* mělo název *dos profecticia* a věno pocházející od jiné osoby *dos adventicia*.¹³⁹

Manželství nebylo věnem podmíněno. Nikde nebyla uvedena právní povinnost manželky o přinesení věna do manželství. Jednalo se spíše o tradici. V Římské společnosti se na věno pohlíželo jako na věc žádoucí a běžnou. Jednalo se vedle majetkových důvodů také o ty etické.¹⁴⁰ Typické při neposkytnutí věna bylo pomínutí povinnosti manžela svoji manželku zaopatřovat. Mohl ji také z tohoto důvodu odmítnout živit.

Věno nebylo považováno za dar, proto se na něj nevztahoval zákaz darování mezi manželi. Bylo jakýmsi zvláštním majetkovým poskytnutím. Mohlo jím být cokoli, co rozmnožilo manželův majetek. Nejčastěji nemovitosti, peníze nebo také pohledávky.¹⁴¹ Zřizování věna probíhalo formou převodu či obligačním slibem na základě stipulace.¹⁴² Stipulační slib nesl název *promissio dotis*. Věno zřízené převodem se nazývalo *dotis dotio* a nemělo určenou žádnou zvláštní formu. Zde docházelo k převodu vlastnického práva na manžela. V klasickém právu byla vyžadována forma převodu mancipací (*mancipatio*) či injurecesí (*iniurecessio*). Justiniánské právo vyžadovalo převod na základě tradice (*traditio*). Pokud bylo věno ústně přislíbeno přítomnému manželovi jednalo se o verbální kontrakt, *dictio dotis*.¹⁴³ Za doby pozdního práva pomínuly formality slibu věna a setkáváme se se slibem neformálním, a to *pollicitatio dotis*.

---

¹³⁸ Například nevěstin dlužník či osoba, která chtěla nevěstě něco darovat.

¹³⁹ BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha : Academia, 1995. ISBN 80-200-0545-5. str. 158

¹⁴⁰ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 140 – 142

¹⁴¹ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 141

¹⁴² BONFANTE, P. *Instituce římského práva*. Přeložil VÁŽNÝ, J. 9. vydání. Brno: ČS.A.S. Právnick. 1932. str. 218

Příjemcem věna byl manžel, pokud se jednalo o osobu *sui iuris*, pokud byl stále podřízen moci svého otce, příjemcem byl jeho *pater familias*. Ten kdo věno přijal se stával jeho neomezeným vlastníkem a mohl s ním volně disponovat. Postupem času se ženě začal uznávat nárok na vrácení věna. Dělo se tak v případech rozvodu či smrti manžela. Pokud zemřela manželka, věno si ponechával muž. V Justiniánském období byla tato problematika zakotvena generálním zástavním právem k majetku manžela, které nařizovalo vrácení věna vždy, a to i v případě smrti manželky. Avšak vždy věno zůstávalo majetkem manžela, který byl jeho vlastníkem. V situaci vrácení věna měl manžel nárok na srážky z něj. Bylo možné je uplatnit za každé jejich dítě, za manželčiny špatné mravy a za věci manželovi ženou odcizené (kvůli infamujícímu účinku nebylo možné manželku žalovat pro krádež).¹⁴⁴

Vzniklý dotální vztah bylo možné upravit i odlišně od obecných norem, a to prostřednictvím dotálních úmluv (*pacta dotalia*). Avšak vždy jen v souladu s podstatou věna. Například nemohlo dojít k vyloučení vrácení věna ani kdyby se na tom manželé dohodli. K dotálním úmluvám docházelo formou stipulací či neformální cestou.¹⁴⁵

XII. Svatba

Svatba byla speciální událostí. Jednalo se o slavnostní okamžik, který znamenal pro Římany nejdůležitější den v jejich životě. Znamenal pro ně posvátný obřad. Proto se také kladl důraz na výběr vhodného dne pro konání sňatku. Jen určité dny v kalendáři byly „šťastné“ a tím vhodné pro svatbu. Římané tím dbali na souznění s náboženstvím a božstvem samotným.¹⁴⁶ Zakázané byly dny

---

¹⁴³ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 93

¹⁴⁴ HRDINA A., DOSTALÍK P. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň, 2010

¹⁴⁵ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha : J. Otto, 1910. str. 852 – 877

náboženských svátku, den oslavy Dušiček a další dny určené v každém měsíci.¹⁴⁷ Manželka sňatkem opouštěla své dosavadní bohy, které uctívala se svoji původní rodinou a přijímala božstvo svého manžela, stávala se součástí jeho náboženského kultu. Obřad se nejčastěji konal v domě nevěsty. Po něm následovaly další tři části svatby – *traditio, deductio in domum, confarreatio*.

- „*Traditio* spočívala v tom, že dívka opouští otcovo ohniště, k ohništi nebyla připoutána vlastním právem, ale prostřednictvím *pater familias*.“¹⁴⁸ Ohniště sloužilo k vyznávání náboženství a k vykonávání s tím spojených úkonů.
- *Deductio in domum* znamenalo uvedení nevěsty do manželova domu. Žena byla před dům přivedena za přítomnosti zpívajícího průvodu (*deductio*), který se zastavil před dveřmi. Některá dochovaná svědectví tvrdí, že po příchodu k domu žena potřela nadpraží a ostění dveří vepřovým sádlem a olivovým olejem, za účelem zajištění blahobytu v domácnosti. Poté ji manžel vzal do náruče a přenesl přes práh, aniž by se ženiny nohy dotkly země. V případě, že by žena byla tak říkajíc příliš při těle, několik novomanželských přátel by mu s přenesením pomohlo.¹⁴⁹ Následoval obřad přijetí vody a ohně (*aqua et igni accipere*), který měl náboženský účel a ženě jím byl představen náboženský kult domu.¹⁵⁰

---

¹⁴⁶ HERSCH, Karen K. *The Roman wedding: ritual and meaning in antiquity*. 1st. pub. New York: Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0-521-12427-0. str. 59

¹⁴⁷ Jednalo se například o *kalendy, nóny, idy*. STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 97

¹⁴⁸ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 96

¹⁴⁹ ESLAVA GALÁN, J. *Milostný život ve starém Římě*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2004. ISBN 80-249-0410-1. str. 39

¹⁵⁰ HERSCH, Karen K. *The Roman wedding: ritual and meaning in antiquity*. 1st. pub. New York: Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0-521-12427-0. str. 57

- *Confarreatio* znamenalo přijmutí manželova božstva a všech úkonů s tím souvisejících, formou předvedení před ohniště. To představovalo gró domácího náboženství.

XIII. Majetkové právo manželů

Jak je již zřejmé z předešlých kapitol, žena neměla shodné postavení s mužem. To se promítalo i do majetkových poměrů manželů. Vše záleželo na typu manželství. *Matrimonium cum in manum conventione* znamenalo pro ženu majetkovou nesvéprávnost ve prospěch manžela.¹⁵¹ Jednalo se o režim takzvané absorpce, kdy po uzavření sňatku docházelo ke splnutí majetku obou manželů. Manželka nemohla vlastnit žádný majetek a vše nabývala pro svého manžela, který měl nad ní *manus*. V případě podřízení manžela pod svého otce nabývala žena majetek pro něj. Pokud byla žena před manželstvím osobou *sui iuris* všechna její aktiva přecházela na manžela, a to okamžikem sňatku (*adquisito per universitatem*). Tímto zanikaly i její dluhy, avšak existovala prétorická ochrana poskytována pro tyto případy věřitelům. Pokud byla žena před sňatkem osobou *alieni iuris* nabývala majetek pro držitele rodinné moci, což byl její *pater familias*. Ten pak mohl dát věno manželovi své dcery.¹⁵²

S postupným pronikáním *matrimonium sine in manum conventione* se šířil režim druhý, a to oddělené majetkové sféry manželů. Nevznikalo žádné majetkové společenství, majetkové poměry zůstaly manželům nezměněny a majetek oddělen i po svatbě.¹⁵³ Jednalo se o režim takzvané separace, čili úplné majetkové oddělení. V případě, že byla žena osobou *sui iuris*, mohla vlastnit majetek a

¹⁵¹ REBRO, K.- BLAHO, P. *Římské právo*. 3. vydání. Bratislava, 2003, ISBN 80-89047-53-X. str. 172

¹⁵² SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského- II. Díl*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 1946, str. 163

¹⁵³ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 140

nabývat jej pouze pro sebe. Byla výlučným vlastníkem všeho, co do manželství přinesla. I po uzavření manželského svazku jí bylo zachováno samostatné majetkoprávní postavení. Pokud se jednalo o ženu *alieni iuris*, která byla podřízena moci svého *pater familias*, zůstávaly její rodinné vztahy i po sňatku nezměněny. Taková žena nabývala majetek stále pro svého otce. Tento novější systém se postupem času stal výlučným.

Manželka mohla mít vedle věna také svůj vlastní majetek. *Parapherna*, znamenalo to, co ženě zbylo po oddělení věna. S tímto majetkem mohla volně disponovat a manžel na ně neměl žádné právo pokud mu ho manželka nepostoupila. Často však žena manželovi svěřovala parafernální jmění do správy. Ten byl za správu odpovědný stejně jako každý jiný správce.¹⁵⁴

Někteří autoři se zmiňují i o třetím majetkovém režimu manželů, nazývaný dotální, který popisují jako kompromis režimů separace a absorpce.¹⁵⁵

- *Dos*

Do majetkových poměrů manželů patří i institut věna, kterým jsem se již zabývala v kapitole XI.

Ještě bych chtěla zmínit *dos aestimata*, což bylo ocenění věci. Jednalo se o vyčíslení hodnoty věna, o zjištění takzvané kondemnační sumy pro případnou žalobu na vrácení věna (*aestimatio taxationis causa*) nebo šlo o situaci, kdy k ocenění byla připojena úmluva, že se manželce nebude vracet přímo věc z věna, ale její cena. Okamžikem sňatku přecházelo riziko nahodilé zkázy těchto dotálních věcí na manžela.¹⁵⁶

- *Donatio inter virum et uxorem*

---

¹⁵⁴ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a system soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha : J. Otto, 1910. str. 849 – 852.

¹⁵⁵ BLAHO, P.- HARAMIA, I.- ŽIDLICKÁ M. *Základy římského práva*. Bratislava: Manz. ISBN 80-85719-07-x. str. 133 – 138

¹⁵⁶ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského- II. Díl*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 1946, str. 169

Římské právo zakazovalo darování mezi manželi. Tento zákaz se nevztahoval na případy darování pro *mortis causa* (případ smrti) a pro *divortii causa* (případ rozvodu). Dle senatusconsulta z roku 206 n.l. bylo platné darování mezi manželi, pokud ten co daroval zemřel za trvání manželství a zároveň do této doby své darování neodvolal.¹⁵⁷

- *Donatio ante nuptias*

Jednalo se o svatební dar, v antickém právu zcela běžnou záležitostí. Tradiční byl dar nevelké hodnoty jako projev laskavosti ženicha, který jej dával nevěstě při uzavření manželství. Pokud ke sňatku nedošlo, muž neměl právo již věnovaný dar požadovat zpět. Situace se změnila v poklasické době, kdy se vlivem hellenisticko-orientálního práva již nejednalo o věc nevelké hodnoty, nýbrž o cenný dar.¹⁵⁸ Věnoval ho snoubenec snoubence, pro její finanční zaopatření při případném ovdovění a také sloužil jako sankce pro muže za bezdůvodné zapuzení své manželky. Dar byl fakticky odevzdán manželce nebo byl přislíben pro případný konec manželství. Svatební dar bylo možné věnovat pouze před uzavřením sňatku. To se změnilo za vlády císaře Justiniána, který prosadil možnost darování i za trvání manželství. Proto se toto darování přejmenovalo na *donatio propter nuptias*, v překladu darování kvůli manželství.¹⁵⁹ Po celou dobu trvání manželství zůstával darovaný majetek ve vlastnictví muže, na ženu přecházel v momentě rozvodu zaviněného mužem či v okamžiku jejího ovdovění. V případě rozvodu, který zavinila žena zůstával dar ve vlastnictví manžela. Existovala regule, nazývaná *presumptio Muciana*, která se užívala pro otázku původu určitého majetku při vzniklém sporu, který měla manželka ve svém vlastnictví a nebylo možné zjistit, kde tyto věci nabyly. Platila domněnka, že jde o dar od manžela, čili se tento majetek vracel do jeho vlastnictví.¹⁶⁰

- Dědění

---

¹⁵⁷ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského- II. Díl. 2.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 1946, str. 164

¹⁵⁸ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského- II. Díl. 2.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 1946, str. 164- 165

¹⁵⁹ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo.* 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. 143 s.

Dědické právo je velice rozsáhlá problematika, kterou v mojí práci jen stručně nastíním.

Nejdříve byla úprava dědění úplně vynechána, a to z důvodu společného majetku rodů a velkorodin. Zde patřil majetek všem členům zmíněných rodových jednotek. S právem se setkáváme až s termínem „*ercto non cito*“, v překladu dědictví dosud nerozdělené. Jednalo se o rodinné společenství, ve kterém jeho svobodní členové zůstávali žít i po smrti *pater familias*. Žili v něm bez přesně vymezených podílů, všechno patřilo všem a kdokoli ze společenství mohl se společným majetkem bez rozdílu nakládat.¹⁶¹ „*Od 5. století př. n. l. se mohl každý člen společenství domáhat žalobou (actio familiae erciscundae) rozdělení pozůstalosti dle dědických podílů, které pro ně existovaly v ercto non cito vlastně již dříve, ale jen latentně: každé zůstavitelovo dítě, které se otcovou smrtí stalo sui iuris, tvořilo nyní dědický kmen, rovnocenný všem ostatním (takže např. všechny děti předemřelého syna nastupovaly do jeho kmene), stejné postavení měla i zůstavitelova manželka in manu.*“¹⁶² Později se od *ercto non cito* upustilo a pro majetkové rozdělení pozůstalých se užívala soustava zachycená již v Zákonu XII desek.

V římskoprávním pojetí známe 4 různé režimy, kterými se mohlo dědické právo uskutečňovat. Dělo se tak na základě systému univerzální sukcese. Dědění nastávalo:

- v rámci *iuris civilis*
- v rámci *iuris honorarii*
- Testamentární posloupnost- dědění na základě zůstaviteli poslední vůle (zavěť). Testament bylo jednostranné formální jednání pro případ smrti, které obsahovalo ustanovení dědice a zpravidla i jiná nařízení, jako například

¹⁶⁰ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského- II. Díl. 2.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 1946, str. 165

¹⁶¹ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva. 2.* vydání. Praha : Academia, 1994. ISBN 80-2000-0243-x. str. 85

¹⁶² BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje).* Praha : Academia, 1995, s. 280. ISBN 80-200-0545-5. str. 166

propuštění na svobodu, poručenství, pohřeb a tak dále.¹⁶³ Zůstavitelem mohl být jen dospělý římský občan *sui iuris* a Latini. Dědická způsobilost se rozdělovala na aktivní a pasivní. Aktivní (*testamenti factio activa*) znamenala zůstavitelovu způsobilost pořídit platnou závěť a pasivní (*testamenti factio pasiva*) naopak způsobilost osoby být dědicem. Manželka *in manu* a vlastní děti byly neopomenutelnými dědici nazývanými *heredes sui* a nesměly být v závěti vynecháni. Zůstavitel je musel zmínit aťv podobě dědiců nebo vyděděním.

- intestátní posloupnost- delačným důvodem zde byl zákon. Pokud nedošlo k dědění na základě závěti, přistupovalo se k dědické poslounosti intestátní. Povolávali se zejména příbuzní. Podstatný rozdíl byl mezi právem civilním a praetorským. *Ius civile* povolávalo v první řadě agnátské příbuzné a dědická posloupnost nesla název *hereditas legitima*. *Ius honorarium* naopak povolávalo jako první kognátské příbuzné a dědická posloupnost byla označována jako *bonorum possessio intestati*.¹⁶⁴ Dle Zákonu XII desek se postupně povolávaly tři třídy dědiců. V první třídě byly osoby *sui heredes*, pokud žádné nebyly, povolávala se osoba z druhé třídy, a to *proximus agnatus* neboli nejbližší agnátský příbuzný zůstavitele. Do třetí třídy pak patřily *gens*.¹⁶⁵ Manželka *in manu* byla po smrti manžela povolána již ve třídě první. Manželka *sine manu* nebyla dle civilního práva povolána vůbec.

Praetorské právo mělo úpravu rozdílnou. Rozeznávalo čtyři dědické třídy: *unde liberi, unde legitimi, unde proximi cognati a unde vir et uxor*. Manželka *in manu* byla po smrti manžela praetorským právem povolána celkem třikrát, a to ve třídě první, druhé i čtvrté. Manželka *sine manu* se dostala na řadu až ve třídě čtvrté. Justiniánské právo nakonec určilo, že hlavní a rozhodující příbuzenský vztah v intestátní dědické poslounosti bude kognátství.¹⁶⁶

---

¹⁶³ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha : Academia, 1994, s. 469. ISBN 80-2000-0243-x. str. 266

¹⁶⁴ BLAHO, P.- HARAMIA, I.- ŽIDLICKÁ M. *Základy římského práva*. Bratislava: Manz. ISBN 80-85719-07-x., str. 149 – 153.

¹⁶⁵ BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha : Academia, 1995. ISBN 80-200-0545-5. str. 167

XIV. Zánik manželství

Římské právo znalo několik způsobů zániku manželství. Mezi tyto možnosti patřila smrt jednoho z manželů, ztráta svobody, ztráta občanství, takzvané *repudium* a rozvod.

- Smrt se rozlišovala na přirozenou a právní. V případě přirozené smrti jednoho z manželů automaticky došlo k zániku manželství. Zde se hovoří o fyzickém skonu.

Právní smrt měla zcela stejné právní účinky jako smrt přirozená. Mohlo k ní dojít dvěma způsoby. Prvním bylo *capitis deminutio maxima* a druhým *capitis deminutio media*.

- Velká kapitisdeminuce znamenala pozbytí právní způsobilosti, zapříčiněnou ztrátou svobody římského občana¹⁶⁷. Nejčastěji ke ztrátě docházelo upadnutím do válečného zajetí a následným zotročením. V takovém případě nebylo možno uplatnit *ius postliminii*, neboli právo návratu. Pro zajatce, který by se případně ze zajetí vrátil se tudíž manželství neobnovovalo a bylo nutné jej zříditi znovu-redintegrovat.¹⁶⁸
- Střední kapitisdeminuce znamenala ztrátu občanství.¹⁶⁹ Docházelo k němu deportací, vyhnáním. To sebou neslo ztrátu občanských práv, mezi kterými bylo i *ius conubii*, což znamená, že již uzavřené manželství nebylo platné dle *ius civile*.

¹⁶⁶ BLAHO, P.- HARAMIA, I.- ŽIDLICKÁ M. *Základy římského práva*. Bratislava: Manz. ISBN 80-85719-07-x., s. 152 – 153

¹⁶⁷ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha : Academia, 1994. ISBN 80-2000-0243-x. 52 s.

¹⁶⁸ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 138

¹⁶⁹ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha : Academia, 1994. ISBN 80-2000-0243-x. str. 52

Platné bylo jen dle *ius gentium*. Děti vyhnance přecházely pod moc osoby jejich otcem určené, na kterou přenesl postavení *pater familias* a pokud tak neučinil, stávaly se osobami *sui iuris*.¹⁷⁰

- *Repudium* znamenalo jednostranný projev vůle pro ukončení manželství, zaslaný druhé straně. Možností bylo jej doručit libovolnou cestou, nejčastěji se však využíval posel- *nuntium mittere*.¹⁷¹
- Rozvod, latinsky *divortium*, byl konec souhlasné vůle manželů dále setrvávat v manželském svazku. Zánik manželství zde tedy plynul z vůle obou manželů. Stejně jako pro vznik manželství i v tomto případě nebyla vyžadována žádná speciální forma.

Přísné manželství mohl ukončit pouze manžel, a to z důvodu provinění manželky. Její vina byla prokázána a prohlášena na domácím soudě (*iudicium domesticum*).¹⁷² U rozvodu platilo pravidlo opačného jednání- *contrarius actus*, tím docházelo ke zrušení manželské moci nad ženou. Pokud manželství vzniklo konfereací, rozvod probíhal formou *diffareatio*. Zde se vyžadovala účast pontifiků, smuteční obřad u ohniště a obětování bohu Jovovi.¹⁷³ Pokud manželství vzniklo formou *usus* či *coemptio* k zániku bylo nutno jednání *remantipatione*. Remancipací docházelo ke zpětné mancipaci, kdy manžel „prodával“ svou manželku „*per aes et libram*“ jinému muži a ten ji pak propouštěl ze své moci. Tímto způsobem se žena stala osobou *sui iuris*.

Volné manželství mohlo být ukončeno neformálním projevem z vůle manžela, manželky či jejího otce. Nebyla vyžadována žádná speciální forma, docházelo k němu ústním či písemným prohlášením. V případě písemného zhotovení jej bylo možno doručit poslem, tudíž nebyla vyžadována ani přítomnost

¹⁷⁰ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 107

¹⁷¹ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského- II. Díl*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 1946, str. 169

¹⁷² KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 138 – 139

¹⁷³ SVOBODA, L. (a kol.). *Encyklopedie antiky*. Praha : Academia, 1973. str. 525

osoby. Tradiční bylo pronést formule: „*Tuas res tibi habeto!*“ a „*Tuas res tibi agito!*“.¹⁷⁴ První věta znamenala „ponech si co je tvoje“ a pronášela ji žena, druhá formule znamenala „vezmi si co je tvoje“, tu pronesl muž. Později však došlo k úpravě požadavků u rozvodu manželství volného a byla požadována určitá forma. Nutná byla přítomnost sedmi svědků pro platné rozvázání manželského svazku a o provedeném prohlášení zhotovit zápis a poslat jej druhé straně.¹⁷⁵

Rozvod byl z počátku velice jednoduše dosažitelný. Ovšem v nejstarší době nebylo téměř žádný rozvod bezdůvodný. V období konce republiky byla situace volnější, a to z pohledu iniciativy zrušení manželství. Formou zapuzovacího listu (*libellus repudii*) ho mohla zrušit ta či ona strana. Situace se změnila za vlády křesťanských císařů, kteří zaujímali negativní postoj k rozvodům. Požadovali oboustrannou dohodu manželů a v případě jednostranného požadavku pro zánik manželství uznávali jen zákonné důvody (*iustae causae*). Příkladem takových důvodů bylo cizoložství manželky či trvalý styk manžela s jinou ženou. Pokud by k rozvodu došlo bezdůvodně, trestem byly majetkové újmy v podobě ztráty věna či čtvrtiny jmění. Císař Justinián pak zakázal i dobrovolný rozvod na základě oboustranné dohody pod pohrůzkou ztráty jmění. Jako jediný beztrestný rozvod uznával *divortium bona gratia*, což znamenalo jednostranné ukončení manželství na základě zákonných důvodů, které nebyly zaviněny druhou stranou. Nejčastěji se jednalo o mužovu impotenci, válečné zajetí, kdy byl manžel minimálně 5 let nezvěstný či vstup jednoho z manželů do kláštera.¹⁷⁶ Dalším Justiniánovo zpřísnění se týkalo uzavření druhého manželství, které ztěžoval hlavně majetkovými újmami.

Manželství také mohlo být ukončeno z vůle *pater familias*. Pokud byl manžel nebo manželka stále *in patria potestate*, mohl jejich otec ukončit

---

¹⁷⁴ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 139

¹⁷⁵ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a system soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha : J. Otto, 1910, str. 845 – 849

¹⁷⁶ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského- II. Díl*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 1946, str. 169

manželský svazek jednostranným úkonem.¹⁷⁷ „*Otec manželky mohl ukončit dané manželství zasláním listu o rozvodu jejímu manželovi. Otec mohl rozloučit manželství i proti vůli své dcery nebo mohl vycházet z projevené vůle její dcery.*“¹⁷⁸ Tuto neomezenou pravomoc otce rodiny omezil až příchod křesťanských císařů, kteří jak jsem již zmiňovala byli proti rozvodům. *Pater familias* pak mohl ukončit manželství své dcery jen na základě závažných důvodů.

Pro zajímavost, první doložený rozvod se datuje na rok 306 př.n.l., kdy manželka nebyla plodná, nemohla přivést na svět pokračovatele rodu, proto se s ní manžel rozvedl.¹⁷⁹

Děti již narozené zůstávaly po rozvodu se svým otcem.¹⁸⁰ Rozvedené osoby nebyly nijak diskriminovány a mohly uzavřít po určité době manželství nové (*secundae nuptiae*). Pro vdovu byl určen desetiměsíční smuteční rok, v jehož průběhu se nesměla znovu vdát. Pokud žena zákaz porušila, trestem pro ni a jejího nového manžela byla *infamia*. Křesťanští císaři smuteční rok prodloužili na dvanáct měsíců a začali jej uplatňovat i na ženy rozvedené.

XV. Augustovy reformy rodinného práva

Augustus pocházel z plebejského rodu Octaviů. Jeho otec byl ženat s neteří Julia Caesara, který ho později jako osiřelého prasynovce adoptoval a jmenoval svým hlavním dědicem. Antonius mu dědictví upřel a vydal se na Augusta s vojskem. Augustus definitivně vyhrál v bitvě u Aktia roku 31 př.n.l. a stal se neomezeným pánem římského impéria. Jeho snahou bylo zlepšení situace v Římě, proto vydal mnoho zákonů, například zákon proti přepychu, či zákony o rodině a

---

¹⁷⁷ SCHULZ, F. *Classical Roman law*. Oxford : Clarendon Press, 1951. str. 464 – 465

¹⁷⁸ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 109

¹⁷⁹ ESLAVA GALÁN, J. *Milostný život ve starém Římě*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2004. ISBN 80-249-0410-1. str. 66

¹⁸⁰ GOODMAN, M. *Řím a Jeruzalém střet starověkých civilizací*. Přeložili Sixtová, O., Nagy, L. 1. vydání. Praha: Rybka Publishers, 2007, ISBN 80-87067-67-3. 173 s.

manželství.¹⁸¹ Tíhnul k ideje otrokářského státu a chtěl obnovit vymizelé zvyky předků, ve kterých spatřoval pozitivní přístup k životu a možnost rozkvětu společnosti.

V období konce republiky došlo důsledkem sociálních poměrů k rozvratu manželství. Celkový úpadek morálky a zkaženost obyvatel, zejména těch z vyšších vrstev, směřovali k rozkladu rodinného života. Postavení žen se změnilo, již nebyly tolik závislé na svém manželovi a získávaly samostatnější pozici. Stále častěji docházelo k rozvodům, uzavřená manželství měla čím dál kratší trvání a pomalu se vytrácela myšlenka patriarchální rodiny. Dalším negativem byl rozvoj prostituce žen a dokonce i mužů.¹⁸² Takový vývoj se snažil Augustus změnit a docílit rozkvětu manželství a zvyšování populace. Jeho snažení vyústilo v reformní zákony, které vydal jako pokus o navrácení morálních ctností.

Prvním byl roku 18 př.n.l. *lex Iulia de maritandis ordinibus*¹⁸³ který pojednával o povinnosti uzavření manželství. Příkaz se netýkal všech věkových kategorií, povinnost byla určena pro muže od pětadvaceti do šedesáti let a pro ženy od dvaceti do padesáti let. Pro ovdovělé a rozvedené platila povinnost uzavřít manželství nové. Lhůta pro ženu po smrti manžela byla určena na dva roky a pro případ rozvodu rok a půl po něm. Důležité zde bylo nezapomenout na již zmíněný povinný smuteční rok vdov.¹⁸⁴ Muži limitováni nebyli, mohli nové manželství uzavřít ihned po ukončení předešlého, povinnost truchlit po ženě se jich netýkala. Osoby svobodné se nazývaly *caelebs* a byly stíhány tresty. Újmou pro ně byla ztráta způsobilosti nabýt dědictví plynoucí z testamentu. Druhým zásadním reformním zákonem byl *lex Iulia et Papia Poppaea* vydaný roku 9 n.l.¹⁸⁵ Ten pojednával o povinnosti zplodit určitý počet potomků. Bezdětní se nazývali *orbus*, sankcí jim byla nemožnost nabýt celé dědictví jim určené v

¹⁸¹ LÖWE, G.- STOLL, H. A *Antika ABC*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1974. Pyramida - Encyklopedie. str. 34

¹⁸² STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 111

¹⁸³ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského- II. Díl. 2. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 1946, str. 168

¹⁸⁴ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského- II. Díl. 2. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 1946, str. 168

testamentu, mohli zdědit pouze polovinu odkázaného. Majetek, který nevdaným, neženatým a bezdětným nepřipadl byl odkázán jiné oprávněné osobě v testamentu určené či byl vindikován státem jako odúmrt' (*caducum*).¹⁸⁶

Naopak osoby, které zákony poslechly a řídily se jimi byly odměněny v podobě různých výhod a premií. Ženy, které byly osobami *sui iuris* a měly alespoň tři děti byly díky *ius liberorum* osvobozeny od poručenství a mohly si své záležitosti spravovat zcela samy. U propuštěnek byl určen počet dětí pro takové zvýhodnění na čtyři.¹⁸⁷

Třetím významným zákonem byl *lex adulteris*, o kterém jsem se již zmínila. Tímto zákonem Augustus bojoval proti mravnímu rozkladu. Trestáno bylo cizoložství, styk s pannou či vdovou, kuplířství, prostituce a sexuální vztah příbuzných.

Adulterium neboli cizoložství znamenalo vědomý mimomanželský poměr, kterého se mohly dopustit pouze ženy, svobodné osoby. Jednalo se o zásadní prohřešek, neboť tím proviněná žena pošpinila pověst svoji i své rodiny. Zahanbení padalo jak na její předky, tak i potomky. Cizoložnice byla vystavena posměškům a veřejnému opovržení. Dle legendy byly v Římě na odlehlém místě vystaveny domy pro takové ženy, které se do nich musely uchýlit a žít v nich. Kdokoliv mohl přijít a beztrestně zde cizoložnosti zneužít.

Stuprum byl styk s pannou či vdovou, kterého se stejně jako v případě *adulterium* mohly dopustit jen osoby svobodné. Obecně stuprum zahrnuje milenecký vztah, který byl v rozporu s dobrými mravy. Do této kategorie patří vztah s pannou, vdovou, rozvedenou ženou vyššího postavení či chlapcem.¹⁸⁸ Na tento trestný čin se vztahovala podobná právní úprava jako na cizoložství.

¹⁸⁵ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha : Academia, 1994. ISBN 80-2000-0243-x. str. 164

¹⁸⁶ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. str. 139 – 140.

¹⁸⁷ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha : J. Otto, 1910. str. 835 – 836.

¹⁸⁸ D 48. 5. 34. 1- <http://webu2.upmf-grenoble.fr/DroitRomain/Corpus/d-48.htm#5>

Lenocinium znamenalo kuplířství a prostituci.

Zákony také zakazovaly sňatky určitých osob, jako bylo například manželství senátora s propuštěnkou. Tuto problematiku jsem rozebrala již dříve. Neuposlechnutí zákona neznamenal neplatnost manželství, ale potrestání manželů stejnými sankcemi, které byly určeny pro *caelebs* a *orbus*.

Ač se Augustus snažil o zlepšení situace morálního úpadku společnosti, bohužel se kladné odezvy nedočkal. Více než obyvatelé Říma jeho zákony přijali lidé žijící ve vzdálených částech země, kteří ještě nebyli v takové fázi nemorálnosti a zkaženosti bohatstvím. S příchodem křesťanství se vývoj společnosti vydal novým směrem. Císař Nero dokonce slíbil, že se bude Augustovými předpisy řídit. Křesťanská idea tedy alespoň částečně zabránila morálnímu úpadku římské společnosti.¹⁸⁹

---

¹⁸⁹ STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9. str. 120

XVI. Závěr

Při psaní mé diplomové práce jsem se jako badatel vydala do nejstarších dob a s údivem jsem se dozvíдалa informace, o kterých jsem neměla ani tušení. Dočetla jsem se o zásadních věcech, avšak i o drobnostech, který můj pohled na Římské právo zcela změnili a právě zmíněné maličkosti mi dodaly reálnější pohled na tehdejší způsob života. Musím konstatovat, že ač se zprvu nezdá, římané měli vše do podrobně promyšlené a vývoj společnosti provázely logicky propojené skutečnosti.

Vše započalo za dob rodové společnosti, kde ještě převládal matriarchát a příbuzenské vztahy dětí se pojily pouze s matkou. Ta měla i dominantnější postavení než její manžel. To se však změnilo rozpadem rodového zřízení a s tím spojeným koncem společného vlastnictví. Přišla touha po individuálním vlastnictví. V tomto období můžeme sledovat počátek podrobování ženy pod moc muže. Muž měl potřebu zajistit své zákonné potomky a postupným vývojem tak vzniklo soukromé vlastnictví. Změna matriarchátu v patriarchát byla zcela zřejmá.

Otec rodiny, *pater familias*, měl zcela rozdílné postavení než ostatní členové rodiny a disponoval mnoha pravomocemi. Měl neomezenou moc nad svými dětmi, manželkou i otroky. V nejstarších dobách převládalo přísné manželství, kde žena přecházela ze své původní rodiny do agnátské rodiny manžela a absolutně se mu tím podrobila. Získávala stejné postavení jako její vlastní děti a existovala vlastně jen prostřednictvím muže, který nad ní měl manželskou moc. Postupem času však jeho absolutní nadvláda začala slábnout a do popředí se dostávala druhá forma manželství. Volné manželství bylo pro ženu mnohem příznivější, její právní postavení zůstalo i po uzavření sňatku stále stejné, ať už byla podřízena svému otci či byla osobou *sui iuris*. Vývojem volné manželství získalo převahu a v novějším právu se dokonce stalo zcela výlučným.

K uzavření římského manželství bylo nutné překonat zákonem dané překážky, a to jak absolutní tak i relativní. V tehdejší společnosti hrálo nepochybně důležitou roli postavení člověka, stejně jako jeho povolání a dokonce i statut jeho rodičů.

Zamyslela jsem se nad srovnáním římského manželství s tím dnešním a je opravdu zajímavé, kolik institutů a zvyků přetrvalo až do dnes. Naprosto nadčasové je pojetí rodiny jako základu lidstva. Myšleno je tím společenství muže a ženy. Co se změnilo je soužití gayů, které bylo kdysi považováno za zločinné, avšak v dnešní době je v mnoha zemích legalizováno. Další zachování vidíme v podmínce dosažení minimálního věku k uzavření manželství. Římané měli sice určenou nižší věkovou hranici, ale to zřejmě korespondovalo s délkou průměrného věku, duševním zdravím a schopností chápat právní důsledky. Společné s dnešním právem měli například zákazy incestu a manželství příbuzných, což se mi jeví jako geniální, když vezmu v potaz, že římané neznali termín genetika.

Líbí se mi povinnost muže zaopatřit ženu, a to i po skončení manželství. V dnešní době se bohužel setkáváme s případy, kdy je žena po rozvodu odkázaná zcela sama na sebe a častokrát má velké problémy s užitím sebe sama a svých dětí. Pro mě je lehce žalostné vidět dnešní muže, jak se vyhýbají jím zákonně stanovené vyživovací povinnosti, a to často s úplně čistým svědomím. V tom vidím velký rozdíl od římských mužů. V žádném případě nechci tento problém generalizovat, nejsou všichni dnešní muži stejní, ale římanům byla nepochybně společná ctnost a morální zásady.

XVII.   Resumé

En mi tesis he analizado la forma de contraer matrimonio en la antigua Roma, es decir como podían casarse los ciudadanos romanos para que surgiera la familia: una de las instituciones más importante por el Derecho Romano. El "pater familias", como jefe de su familia, tenía un poder ilimitado sobre esposa, hijos y esclavos.

Los Romanos entendían el matrimonio como la cohabitación de dos personas, un hombre y una mujer, que deciden vivir conjuntamente, con la intención de procrear y educar hijos y de crear entre ellos una comunidad de vida absoluta, es decir sin límites de tiempo.

Para contraer matrimonio en la antigua Roma, debían reunirse dos requisitos: un elemento material, determinado por la cohabitación, y otro espiritual, la *affectio maritalis*. . La cohabitación comenzaba cuando la mujer ingresaba al domicilio del marido, aún cuando éste estuviera ausente. La *affectio maritalis* se exteriorizaba mediante el trato recíproco que se daban ante los terceros, por medio del respeto, y entre ellos: respecto por los parientes del otro cónyuge, por el vestir la mujer ropas apropiadas a la condición social del esposo, etc.

Había dos formas matrimoniales, la *cum manu* por la cual la mujer pasaba a depender bajo la *manus* de su esposo, si fuera *pater* (o sea el varón vivo mayor de la familia) o del *pater* de su esposo, si este fuera *alieni iuris*, perdiendo la vocación hereditaria con respecto a su familia de sangre y adoptando los dioses de la familia de su marido. En su nueva familia, heredaba como hija del *pater*, o como su nieta, dependiendo respectivamente, si era esposa o nuera del *pater*. La otra forma, la más común durante el Imperio, era *sine manu* por la cual la esposa no rompía los lazos hereditarios con su familia de sangre.

En mi tesis además hablo del compromiso matrimonial, de la dote y también del divorcio.

Tratando estos asuntos me parece muy interesante enfocarme sobre el desarrollo que ha vivido el matrimonio como institución, cambiando mucho

en el tiempo, para llegar a nuestros días, en los cuales el amor también tiene su importancia.

XVIII. Seznam použité literatury:

ALCOCK, Joan P. *Life in ancient Rome*. 1st pub. Stroud, Gloucestershire: History Press, 2010. obr. příl. ISBN 978-0-7524-4800-8.

AUGUSTA, Pavel a HONZÁK, František. *Jak se žilo ve starověku: pro čtenáře od 12 let*. 1., rozš. a upravené vyd. Praha: Albatros, 1989.

BALÍK, S. *Rukojeť k dějinám římského práva a jeho institucím*. 1. vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk 2002, ISBN 80-86473-18-X.

BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha : Academia, 1995. ISBN 80-200-0545-5.

BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994, ISBN B0-200-0243-X

BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M. *Základy římského práva*. Bratislava : MANZ, 1997. ISBN 80-7160-086-5.

BONFANTE, P. *Instituce římského práva*. Přeložil VÁŽNÝ, J. 9.vydání. Brno: ČS.A.S. Právnick. 1932.

BRADLEY, Keith R. *Slavery and society at Rome*. 1st publ. Cambridge: Cambridge University Press, ©1994. xiv. Key themes in ancient history. ISBN 0-521-37887-7.

BUBELOVÁ, Kamila. *Praktikum z římského práva*. Praha: Leges, 2010. Student. ISBN 978-80-87212-47-9.

BURIAN, Jan. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1970. Členská knihnice nakl. Svobody.

BURIAN, Jan. *Římské impérium: vrchol a proměny antické civilizace*. 1. vyd. Praha: Svoboda-Libertas, 1994. Členská knihnice. ISBN 80-205-0391-9.

CALLERY, Sean. *Starověký Řím: temné dějiny*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3788-1.

CORNELL, Tim a MATTNEWS, John. *Svět starého Říma: kulturní atlas*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 1995. Kulturní atlasy. ISBN 80-7176-210-5.

DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Dokumenty. ISBN 978-80-7380-150-2.

ESLAVA GALÁN, Juan. *Milostný život ve starém Římě*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2004. ISBN 80-249-0410-1.

FRÝDEK, Miroslav a kol. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012. Právo. ISBN 978-80-7418-157-3.

FRÝDEK, Miroslav. *Praktická cvičení z římského práva*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010. Právo. ISBN 978-80-7418-075-0.

GARDNER, J. F. *Women in roman law and society*. Great Britain: Indiana University Press, 1986, ISBN 0-253-366609-7.

GOODMAN, M. *Řím a Jeruzalém střet starověkých civilizací*. Přeložili Sixtová, O., Nagy, L. 1. vydání. Praha: Rybka Publishers, 2007, ISBN 80-87067-67-3.

GROH, V. – HEJZLAR, G. *Život v antickém Římě*. 2. vydání. Praha : SPN, 1972.

Haderka, J.: *Uzavírání manželství z hlediska právního*, 1. vydanie, Praha – Academia, 1977.

HERSCH, Karen K. *The Roman wedding: ritual and meaning in antiquity*. 1st. pub. New York: Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0-521-12427-0.

HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl druhý. 7. vydání. Bratislava, 1929

HRDINA, A., DOSTALÍK, P. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, ISBN 978-80-7380-235-6.

KINCL, J., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, ISBN 80-7038-134-5.

- KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1
- LISOVÝ, Igor, ed. *Přehled dějin antického starověku*. Vyd. 3., opr. a pozměn., V nakl. Repronis 2. Ostrava: Repronis, 2014. ISBN 978-80-7329-366-6.
- LAES, Christian. *Children in the Roman Empire: outsiders within*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. ISBN 978-0-521-89746-4.
- LÖWE, Gerhard a STOLL, Heinrich Alexander. *Antika ABC*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1974. Pyramida - Encyklopedie.
- MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat. *Sláva a úpadek říše římské*. V češtině 1. vyd. Praha: Akropolis, 2010. ISBN 978-80-7304-131-1.
- PUCCINI-DELBHEY, Géraldine. *Sexuální život v Římě*. 1. vyd. [Praha]: Levné knihy, 2009. ISBN 978-80-7309-678-6.
- RAWSON, B. *The Family in Ancient Rome*, London – Sydney, 1986.
- REBRO, K. *Konkubinát v práve římskom od Augusta do Iustiniana*. Bratislava, 1940.
- REBRO, K. *Římske právo súkromné*. 1. vydání. Bratislava: Obzor, 1980.
- ROBERT, J. – N. *Řím*. Přeložila Jitka Matějů. Praha: NLN, 2001, ISBN 80-7106-398-3.
- SCHULZ, F. *Classical Roman law*. Oxford : Clarendon Press, 1951.
- SKŘEJPEK, M. *Římské právo v datech*. Praha : C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-123-7.
- SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského- II*. Díl. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 1946
- SOMMER, Otakar a SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnická díla. ISBN 978-80-7357-616-5.

SPEAKE, Graham, ed. *A dictionary of ancient history*. 1st publ. Oxford: Blackwell, ©1994. x. ISBN 0-631-18069-9.

STARÁ, I. *Rodina a její význam v Římském právu*. 1. vydání. KEY Publishing: Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7418-184-9.

SVOBODA, L. (a kol.). *Encyklopedie antiky*. Praha : Academia, 1973.

TAMM, D. *Roman law and European legal history*. Kodaň : DJØF Publishing, 1997. ISBN 87-574-1833-0.

THOMAS, J. A. C. *Textbook of Roman Law*. Amsterdam : North Holland Pub., 1976. ISBN 0-7204-0513-0.

TREGGIARI, S. *Roman Marriage: iusti Coniuges from the Time of Cicero to the Time of Ulpian*. Claredon Press. 1993. ISBN 978-01981-4939-2.

VIETOR, M.: *Inštitúcie rímskeho práva*, Bratislava, 1953,

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. 3., dopl. vyd., v ČS 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0560-8.

Umění: velký obrazový průvodce. Vyd. 1. [Praha]: Knižní klub, 2010. ISBN 978-80-242-2663-7.

Internetové zdroje:

<http://webu2.upmf-grenoble.fr/DroitRomain/Corpus/d-24.htm#2>

http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/pd_2/art_3792/detail.aspx

<http://vhfderechoromano.blogspot.cz/2010/06/tema-8-el-matrimonio.html#!/2010/06/tema-8-el-matrimonio.html>

<http://www.laguia2000.com/edad-antigua/el-matrimonio-romano>

<http://www.derechoromano.es/2011/12/el-matrimonio-romano.html>

